

รายงานวิจัยเรื่อง
ความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของชาวสวนคลองบางระมาด

รองศาสตราจารย์ สุกัญญา สุขฉายา

เสนอต่อ
สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2544

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ความเชื่อและพิธีกรรมในวิถีชีวิตของ
ชาวสวนคลองบางระมาด

Beliefs and Rituals in the Way of Life of
Fruit Growers along Klong Bang Ramad

รองศาสตราจารย์ สุกัญญา สุขฉายา

เสนอต่อ

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2544

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวสวนคลองบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะในด้านความเชื่อและพิธีกรรมของชาวสวน เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมของชาวสวนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

ผลจากการวิจัยสรุปได้ว่า ชาวสวนคลองบางระมาดยึดมั่นในพระพุทธศาสนาซึ่งนับถือมาแต่บรรพบุรุษ ในรอบ 1 ปี ชาวสวนจะมีประเพณีพิธีกรรมใน 3 ระดับ คือ ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการทำสวน ประเพณีพิธีกรรมดังกล่าวชาวสวนส่วนใหญ่ยังคงเชื่อถือและปฏิบัติอยู่ แม้ว่าบางอย่างจะเปลี่ยนแปลงไป เช่น ประเพณีสลากภัตทุเรียน พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเกิด เป็นต้น

นอกจากนี้ ชาวสวนยังมีความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่ ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ ฯลฯ ซึ่งเป็นความเชื่อในหมู่คนบางกลุ่มเท่านั้น

ส่วนในด้านการประกอบอาชีพทำสวนพบว่า ชาวสวนบางระมาดต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ทั้งด้านการผลิต การจำหน่าย และการสืบทอด โดยเฉพาะหลังน้ำท่วมใหญ่ปีพ.ศ.2526 ได้ทำให้สวนผลไม้ยืนต้นตายเป็นจำนวนมาก จนชาวสวนต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตกลายเป็นสวนพืชสวนครัวไปในที่สุด

Abstract

The research aims at studying the way of life of fruit gardeners along the Klong Bang Ramad, Talingchan District of outer Bangkok. It intends to collect information and knowledge about fruit gardener culture into written record.

The research findings suggest that the Bang Ramad fruit gardeners are traditionally Buddhists. Through their yearly ritual cycle, the people are involved with 3 kinds of rituals: the Buddhist rituals, the rites of passage (birth, ordination, wedding, death ceremonies), and the fruit growing rituals. Moreover, it is found out that the fruit gardeners still believe in supernatural beings, for example, the *phra phum-chao thi* (spirits of the land), *chao poh-chao mae* (male and female powerful spirits).

Concerning the fruit growing system, the gardeners have been struggling with their engagement in the production and distribution of their produces and with how they can sustain their plantation. After the big flood in the year 1983, many full grown fruit trees were severely damaged causing the gardeners to change their way of life from fruit gardeners to kitchen gardeners.

คำขอบคุณ

งานวิจัยชิ้นนี้มีที่มาจากการนำสถิติปริญญาโทที่ลงทะเบียนเรียนวิชา 2201 653 ทฤษฎีคติชนวิทยา 2 ออกทดลองปฏิบัติการเก็บข้อมูลภาคสนามทางคติชนวิทยาที่ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา หมู่ 13 บางระมาด เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2542 และสืบเนื่องจากการเป็นประธานการจัดเสวนาเรื่อง 'ชาวสวนฝั่งธนฯ: สองฝั่งคลองแห่งการเปลี่ยนแปลง' เมื่อวันที่เสาร์ที่ 18 มีนาคม 2543 ณ วัดมณฑป ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ

ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณคุณสุดารา สุขฉายา แห่งนิตยสารสารคดีที่ได้แนะนำพื้นที่นี้ให้รู้จัก และขอขอบคุณลูกศิษย์ที่ช่วยเก็บข้อมูลเบื้องต้น อันได้แก่ นส.พรทิพย์ อันทิวโรทัย นายเทวัญกานต์ มุ่งปั้นกลาง นส.วัชรภรณ์ ดิษฐปาน นส.สาธิตน อารยโกศล นส.สุภิญญา ยงศิริ และโดยเฉพาะนายสุวิทย์ เจียรสุวรรณ ที่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยวิจัยต่อมา

ขอขอบคุณชาวสวนบางระมาดทุกท่านที่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์โดยเฉพาะ จ.ส.อ. ชินเรืองศรี ประธานกรรมการชุมชน หมู่ 13

งานวิจัยชิ้นนี้จะสำเร็จมิได้เลยถ้าปราศจากกัลยาณมิตรอย่าง รศ.ดร.สมชาย รัตนโกมุท ผู้เป็นเพื่อนร่วมเดินทางและเป็นธุระด้านการพิมพ์

ท้ายที่สุดขอขอบคุณคณะกรรมการบริหารสถาบันไทยศึกษาที่ผลักดันให้เกิดงานวิจัยชิ้นนี้ หวังว่าคงจะเป็นประโยชน์แก่สถาบันสืบไป

สารบัญ

บทคัดย่อ
คำขอบคุณ

	หน้า
บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของการวิจัย	1
วัตถุประสงค์	2
ขอบเขตการวิจัย	2
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	2
วิธีดำเนินการวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2 สองฝั่งคลองบางระมาด	5
วัดในคลองบางระมาด	6
วัดมณฑป	7
วัดสมรโกฏิ	7
วัดทอง	9
วัดกระจ้ง	9
วัดจำปา	10
วัดมะกอก	11
วัดโพธิ์	12
วัดอังกุลา	13
ชุมชนบางระมาด	13
สภาพบ้านเรือน	15
สภาพสวน	15
ชุมชนหมู่บ้านพัฒนาหมู่ 13	15

บทที่ 3 ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมของชาวลาว	18
ประเพณี 12 เดือน	18
การเปลี่ยนแปลงของประเพณี 12 เดือน	25
พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต	26
ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ	32
ความเชื่อเรื่องการปลูกต้นไม้	32
ความเชื่อเรื่องต้นไม้มงคล	33
ความเชื่อเรื่องการขอฝน	33
ความเชื่อในปรากฏการณ์จันทรุปราคาและสุริยุปราคา	33
ความเชื่อเรื่องดาวตก	33
ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ	34
ความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์	34
ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อ-เจ้าแม่	34
ความเชื่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่	39
ความเชื่อเรื่องผี	39
ความเชื่อเรื่องปลูกบ้าน	40
บทที่ 4 การทำสวน	41
พื้นที่สวน	41
พืชพันธุ์ไม้ในสวน	43
วิธีการทำสวน	46
ตารางปฏิทินการทำสวนในรอบปี	48
ตารางชีวิตประจำวันของชาวลาว	49
อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำสวน	50
แรงงาน-ค่าจ้าง	51
การจำหน่ายผลผลิต	52
ปัญหาในการทำสวน	53
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	55
บรรณานุกรม	57

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

ชาวสวนสองฝั่งคลองบางระมาด ธนบุรี เป็นผู้มีทักษะในการปลูกพืชผลไม้มาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เห็นได้จากบันทึกของชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายล้วนกล่าวว่า ชุมชนบริเวณสองฟากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแหล่งสวนผลไม้ชั้นดีของอาณาจักร

ในสมัยกรุงธนบุรี-รัตนโกสินทร์ ธนบุรีกลายเป็นย่านที่พักอาศัยควบคู่ไปกับการทำสวนผลไม้และสวนผัก จนมีคำพูดติดปากว่า 'สวนในบางกอก สวนนอกบางช้าง' ชุมชนบางระมาดเป็นส่วนหนึ่งของสวนใน บริเวณนี้เคยเป็นแหล่งทุเรียนและส้มเขียวหวานพันธุ์ดีของกรุงเทพฯ ชาวสวนบางระมาดประกอบอาชีพทำสวนกันมาแต่บรรพบุรุษ ในปัจจุบันแม้ว่าชาวสวนส่วนหนึ่งจะนิยมรับราชการ แต่ก็ประกอบอาชีพทำสวนควบคู่ไปด้วยหรือมิเช่นนั้นก็ยังรักษาพื้นที่สวนโดยให้เช่าที่ดินทำสวน ด้วยเหตุนี้โดยเฉพาะชาวชุมชนหมู่ 13 ส่วนใหญ่จึงเป็นพี่น้องกัน

วิถีชีวิตของชาวสวนเป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สันโดษ และขยันขันแข็ง เพราะมีงานที่ต้องทำในสวนทุกวัน ขณะเดียวกันก็มีความสามัคคีเพราะล้วนเป็นญาติพี่น้องที่ต้องร่วมมือกันใช้แรงงานกระทำการเพื่อศาสนาและสาธารณประโยชน์ วิถีชีวิตของชาวสวนคลองบางระมาดจึงเป็นตัวแทนของวิถีชีวิตชาวสวนฝั่งธนบุรีดั้งเดิมที่ยังเหลืออยู่

ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้พื้นที่ของกรุงเทพฯ และปริมณฑล ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาเมืองทำให้ชาวสวนต้องปรับตัวโดยการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป ผู้วิจัยจึงใคร่รวบรวมองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมของชาวสวนคลองบางระมาด เขตตลิ่งชัน โดยเฉพาะในด้านความเชื่อและพิธีกรรมบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรที่จะสูญหายไปพร้อมกับอาชีพชาวสวน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวสวนคลองบางระมาด
2. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมชาวสวนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

ขอบเขตของการวิจัย

ชุมชนชาวสวนคลองบางระมาดในงานวิจัยนี้เน้นพื้นที่ลุ่มภาคเหนือส่วนใหญ่ที่หมู่ 13 แขวง บางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร เหตุที่เลือกหมู่บ้านนี้เพราะมีพื้นที่สวนอยู่เป็นจำนวนมาก และมีลักษณะปิด เป็นเกาะต้องข้ามสะพานเข้าไป ข้อสำคัญประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวสวนมาแต่ บรรพบุรุษ เป็นคนดั้งเดิม มีคนนอกเข้าไปอยู่น้อยกว่าหมู่บ้านอื่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ งานวิจัยเรื่องวิถีชีวิตของชุมชนชาวสวนในเขตกรุงเทพมหานคร และปริณทลกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง, 2538

งานวิจัยนี้ศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนชาวสวนในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและชุมชน ในเขตหนองแขม ราษฎร์บูรณะ ตลิ่งชันและนนทบุรี โดยมุ่งศึกษาพัฒนาการและประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของพื้นที่ สภาพการใช้ที่ดินและการเปลี่ยนแปลง การใช้พื้นที่ในเขตที่ศึกษา ผลจากการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพฯ และปริณทลทางกายภาพและสังคมเป็นขบวนการ พัฒนาเมืองโดยรัฐและเอกชนด้วยการเข้ามาจัดการกับพื้นที่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ เกษตรกรรมมาเป็นพื้นที่เมือง ผลของปัจจัยภายนอกที่มีปฏิสัมพันธ์กับการปฏิบัติการทางสังคมในพื้นที่ทางสังคมทำให้ชาวสวนต้องปรับตัวโดยการปรับเปลี่ยนชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป ความสำคัญของชุมชนลดน้อยลง ผู้คนมีพฤติกรรมและค่านิยมที่เป็นปัจเจกนิยมมากขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การเก็บข้อมูลเบื้องต้นเป็นการสำรวจข้อมูลประวัติชุมชนและประวัติวัดจากเอกสารต่าง ๆ

การเก็บข้อมูลระยะที่ 2 เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ชาวชุมชนบาง ระมาดจำนวน 31 คน โดยสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตกิจกรรมและ พิธีกรรมต่าง ๆ ตามโอกาส ตั้งแต่เดือนมกราคม 2543-8 กุมภาพันธ์ 2544

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่

1. พระครูพิบูลพัฒนกิจ เจ้าอาวาสวัดมณฑป
2. พระครูขันติธรรมาภิรม เจ้าอาวาสวัดโพธิ์
3. พระสรภาณโกศล เจ้าอาวาสวัดกาญจนสิงหาสน์

4. พระปลัดวิรัตน์ สิริธัมโม พระภิกษุวัดกาญจนสิงหาสน์ อายุ 62 ปี
5. พระสมชาย ปัญญาพะไล พระภิกษุวัดช่างเหล็ก
6. พระสนั่น พระภิกษุวัดมะกอก
7. นายประคอง เงินยิ่งสุข ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 13 แขวงบางระมาด อายุ 57 ปี
8. นายสมาน เนียมศิริ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 14 อายุ 62 ปี
9. นายแสวง กำลั้งยิ่ง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 18 ประธานชุมชนวัดกาญจนสิงหาสน์
10. จ.ส.อ.ชิน เรืองศรี ประธานกรรมการชุมชน หมู่ 13
11. นางลำไย อรัญยกานนท์ ประธานชุมชนผู้สูงอายุ วัดสมณโกฏิ อายุ 74 ปี
12. นายสนั่น โตเสื่อ นักวิชาการระดับ 5 เขตตลิ่งชัน
13. นางกรกฎ น้อยดัด อายุ 48 ปี อาชีพค้าขายและนักร้องวงปี่พาทย์
14. นางแฉล้ม จันทร์เจริญ อายุ 48 ปี
15. นายชวน ช่างปั้น อายุ 77 ปี
16. นางทองคำ สายบัว อายุ 88 ปี
17. นางทองสุข ทั้งไทย
18. นางทองหยด สิงห์สูง อายุ 68 ปี
19. นายธนู พุ่มทอง อายุ 71 ปี
20. นางบุญชอบ จารุสัมฤทธิ์ อายุ 71 ปี
21. นายบุญธรรม ศรีแฉล้ม อายุ 80 ปี
22. นางรัตนา กำลั้งยิ่ง อายุ 51 ปี
23. นางลำเจียก นวะมะรัตน์
24. นางวันเพ็ญ ยองใย
25. นายวิช พ่วงแก้ว นักดนตรีวงปี่พาทย์
26. น.ส.สมบัติ แอบเนียม
27. นางสมหมาย แอบเนียม
28. นางสายหยุด เรืองศรี อายุ 71 ปี
29. นางเสนาะ วิมุตติบุตร อายุ 82 ปี
30. นายอภิวัฒน์ พันธุ์ทิม อายุ 65 ปี
31. นายอรุณ วาจจันทร์ นักแทงหยวก อายุ 74 ปี
32. นายปรุง เวียงเวทพงษ์ สัปเหร่อวัดวงแหวน อายุ 74 ปี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบวิถีชีวิตของชาวสวนคลองบางระมาดในอดีต
2. ได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวสวนในอดีต ก่อนที่ชุมชนจะเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบของทางด่วนที่จะตัดผ่านในปี 2544
3. ความรู้ที่ได้ อาจช่วยกระตุ้นให้ชาวบางระมาดตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมที่ตนเคยมี

คลองบางระมาดแถบหน้าวัดมณฑป

ปากคลองบางระมาด บริเวณหน้าท่าคลองชักพระ

บทที่ 2

สองฝั่งคลองบางระมาด

คลองบางระมาดเป็นคลองสำคัญมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมคือ ลำน้ำเจ้าพระยาเดิม ก่อนขุดคลองลัดบางกอกในสมัยพระไชยราชาธิราช ดังปรากฏหลักฐานเก่าที่สุดในโคลงต้น ก่ำสรवल วรรณคดีในสมัยอยุธยาตอนต้น ตอนที่กล่าวถึงเรือขึงทอง ล่องแม่น้ำเจ้าพระยาลงมาจากกรุงศรีอยุธยา เมื่อถึงบริเวณที่เรียกว่า "บางระมาด" กวีได้พรรณนาว่า

กล้วยอ้อยเหลืองอำพัน	ผักนาง
จรหลากเลขคนหนา	ฝั่งเฝ้า
เยี่ยมาลุดลบาง	รมาด
ถนัดรมาตเดินเต้า	ไต้ฉนวนร
ระตือดาษขึงซื่อ	ปลอมแปร
ไพรพนมอากีรณ	แรตร้อง
ดวงเดือนจากเจียนแด	ยันสวาติ
นอนนั่งฤาให้พร้อม	เพื่อนใคร

เรือขึงทองมาถึงบริเวณบางระมาด ได้เห็นระมาดหรือแรดวิ่งตามทาง นอกจากนั้นยังได้ยินเสียงร้องของแรดก้องป่า กวีคิดถึงนางผู้เป็นที่รักที่จากไปทำให้หัวใจเจ็บปวด จะนอนจะนั่งก็ร้องให้เสียงร้องให้ของกวีประสานกับเสียงร้องของแรดประหนึ่งร้องเป็นเพื่อนกัน

ในสมัยอยุธยาตอนต้น บางระมาดยังไม่มีคนอยู่อาศัย คงมีแรดหรือระมาดในภาษาเขมร ชุกชุมบริเวณที่ราบลุ่มริมน้ำ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ สุนทรภู่กวีเอกได้กล่าวถึงสถานที่นี้อีกครั้ง ในโคลงนิราศสุพรรณ ว่า

บางระมาดมิ่งมิดครั้ง	คราวงาน
บอกบทบุณยังพยาน	พยักหน้า
ประทุนประติศาน	แทนฮ้อง หอเฮย
แหวนประดับกับผ้า	พี่อ้างรางวัล

อันหมายความว่า เมื่อผ่านย่านบางระมาด กวีคิดถึงเมื่อครั้งคราวมิ่งงาน ได้ไปบอกบทให้คณะละครนอกของนายบุญยัง ซึ่งเป็นพยานให้ได้ กวีมีเรือประทุนเป็นหิ้งหูกและได้แหวนประดับกับผ้าเป็นของขวัญรางวัล

ส่วนในนิราศพระประธมของสุนทรภู่ ท่านบรรยายไว้ว่า

"บางระมาดมาดหมายสายสวาท   ว่าสมมาดเหมือนใจแล้วไม่เหมือน
 แสนสวาทมาดหมายมาหลายเดือน   มีแต่เคลื่อนแคล้วคลาดประหลาดใจ"

นิราศบทนี้ก็ใช้วิธีการเล่นคำ บางระมาด กับ มาดหมาย และสมมาด เช่นเดียวกับ นิราศ
 พระแท่นดงรัง ของนายมี (หมื่นสมพัตสร) ที่กล่าวว่า

ถึงตำบลบางระมาดอนาจิต   เหมือนที่คิดมุ่งมามาดสวาทหมาย
 ก็ได้ชมสมน้องประคองกาย   แล้วกลับกลายพลัดพรากไปจากทรง

เช่นเดียวกับนิราศพระปฐม ของ หลวงจักรปาณี (มหาฤกษ์) สมัยรัชกาลที่ 4 ที่ว่า

"บางระมาดเหมือนที่มาดสวาทหวัง   ไม่สมดังพิศวาทเหมือนมาดหมาย
 ที่ได้ชมสมมาดยังคาตคล้าย   เพราะหลายรายหลายรักหนักอารมณ์"

คลองบางระมาดเป็นคลองสำคัญ 1 ใน 6 คลองที่แยกออกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาในช่วงนี้
 ที่เหลือได้แก่ คลองบางกอกน้อย คลองชักพระ คลองบางเชือกหนัง คลองบางพรหม และคลองมหา
 สวัสดิ์ ทั้งหกคลองเป็นเส้นทางสัญจรสำคัญในอดีตเนื่องจากเป็นเส้นทางเชื่อมต่อไปยังอ่าวไทย
 และสามารถแยกไปยังนครปฐมได้

วัดในคลองบางระมาด

เนื่องจากเป็นเส้นทางสัญจรเก่าแก่ และเป็นลำแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม จึงมีวัดสำคัญมาก
 มากในคลองนี้ ทั้งที่เป็นวัดร้างอันไม่เหลือซากและวัดโบราณที่ได้มีการการบูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัย
 รัตนโกสินทร์ และวัดที่สร้างใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์

วัดในคลองบางระมาดมีวัดโบราณ 7 วัด ไล่เรียงกันไปตั้งแต่ปากคลองบางระมาด ได้แก่ วัด
 มณฑป วัดสมรโกฏิ วัดทอง วัดกระจัง วัดจำปา วัดมะกอกและวัดโพธิ์ ในสมัยโบราณอาจมีวัด
 กระดังงาและวัดอังกุลาซึ่งเหลือแต่ฐานโบสถ์ ในปัจจุบันมีวัดข้างหลักซึ่งสร้างขึ้นในรุ่นหลังเพิ่มขึ้น

วัดส่วนใหญ่ตั้งอยู่ฝั่งขวามือของคลอง ยกเว้นวัดจำปาและวัดมะกอก พระอุโบสถหันหน้า
 ออกสู่ฝั่งคลอง จากทรงพระอุโบสถ ฐานโบสถ์และหลังคากระเบื้องลอนทำให้สันนิษฐานได้ว่าวัด
 ส่วนใหญ่สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และได้ถูกบูรณะปฏิสังขรณ์ไปหมดแล้วในสมัยรัตน
 โกสินทร์

วัดมณฑป

วัดมณฑป ตั้งอยู่เลขที่ 35 ซอยวัดมณฑป คลองบางระมาด หมู่ที่ 1 แขวงฉิมพลี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 6 ไร่ 3 งาน 72 ตารางวา

พื้นที่ตั้งวัด เป็นที่ราบลุ่มริมคลองบางระมาดซึ่งเป็นด้านหน้าวัดอยู่ทางใต้ สภาพสิ่งแวดล้อม เป็นสวนผลไม้และบ้านเรือนประชาชน อาคารเสนาสนะมีอุโบสถกว้าง 9.93 เมตร ยาว 25.30 เมตร ได้บูรณะซ่อมแซมดัดแปลงใหม่เมื่อ พ.ศ.2519 กุฏิสงฆ์จำนวน 8 หลัง มีทั้งทรงไทยและทรงปั้นหยา หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ ฝาไม้สัก มณฑปและหอระฆัง ปูชนียวัตถุมีพระพุทธรูปในอุโบสถปางมารวิชัย สร้างด้วยศิลาแลง ปูนปั้นหุ้มลวดรักปิดทอง หน้าตักกว้าง 82 นิ้ว พร้อมด้วยพระอัครสาวกซ้าย-ขวา รวมพระพุทธรูป 8 องค์ รอบอุโบสถมีซุ้มเสมาแบบทรงมณฑปใบเสมาคู่ จำนวน 8 คู่

วัดมณฑปเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าใครเป็นผู้สร้างเมื่อใด อุโบสถหลังเดิมหันหน้าออกลำคลอง มีรูปทรงโบราณแบบอยุธยา หน้าบันมีกระเบื้องประดับ ปัจจุบันได้บูรณะเปลี่ยนรูปทรงแล้ว เดิมชาวบ้านเรียกว่า "วัดมตป" ต่อมาได้เรียกนามเปลี่ยนเป็น "วัดมณฑป" วัดมณฑปได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อประมาณ พ.ศ.2376

เจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนามมี 9 รูป คือ พระครูจริยาภิรมย์ (หลวงปู่ทศ) ดำรงตำแหน่งถึง พ.ศ.2440 พระอธิการเนตร (พ.ศ.2440-2459) พระอธิการรุ่ง สุวณฺณสโร (พ.ศ.2459-2480) พระมหาเผื่อน (พ.ศ.2480-2485) พระอธิการศิริ สุขกาโม (พ.ศ.2485-2509) พระปลัดผอง กิตฺติสฺสฺสโร (พ.ศ.2508-2514) พระผ่อง จิรปฺญฺโญ (พ.ศ.2514-2517) พระปลัดแสง ปญฺญาทีโป พระครูพิบูลพัฒนกิจ (แสง)

วัดมณฑปมีงานประจำปีปิดทองพระบาทในเดือนเมษายน

วัดสมรโกฏิ

วัดสมรโกฏิ ตั้งอยู่เลขที่ 12 คลองบางระมาด หมู่ที่ 16 แขวงฉิมพลี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 4 ไร่ 1 งาน 75 ตารางวา

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่มอยู่ฝั่งขวาริมคลองบางระมาดขนานไปกับลำคลอง มีสวนเอกชนโดยรอบวัด อาคารเสนาสนะมีอุโบสถสร้างมาแต่เดิมกว้าง 6 เมตร ยาว 11.50 เมตร วิหารเล็กๆ สร้าง

มาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายเช่นกัน ผนังหลังอุดตัน หน้าบันปูนปั้นประดับด้วยถ้วยชาม เดิมไม่มีเพดานมาบูรณะใหม่เมื่อพ.ศ.2522 กุฏิสงฆ์ 5 หลัง มีทั้งที่เป็นชั้นเดียวและสองชั้น หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ หอระฆัง อาคารสังฆภัณฑ์ สำหรับปฐมนิเวศน์พระพุทธรูปในวิหารฐานกลีบบัว ปูนปั้น 5 องค์

วัดนี้น่าจะสร้างมาแต่สมัยโบราณตอนปลาย บริเวณวิหารเดิมเคยใช้เป็นที่เก็บกระดูกของคนตาย พระมหาทับ ยุตตมโม เจ้าอาวาสคนปัจจุบันเล่าว่า เมื่อครั้งบูรณปฏิสังขรณ์ ปีพ.ศ.2529 ได้พบเศษกระดูกคนเป็นจำนวนมาก ก่อนการบูรณะที่วิหารมีภาพฝาผนังเขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ที่ผนังหลังหลวงพ่อดำเป็นรูปเขียนตอนถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า และเหนือประตูทางเข้าเป็นภาพรอยพระพุทธบาท 1 รอย ส่วนที่โบสถ์ก็มีภาพเขียนสัลายเทพนมที่บานประตูหน้าต่าง

พระพุทธรูปองค์สำคัญของวัดคือ หลวงพ่อดำอยู่ในวิหาร เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นศิลปะอยุธยา พระเกศเป็นแบบบัวตูมซึ่งเป็นแบบที่นิยมในสมัยอยุธยาตอนปลาย เจ้าอาวาสเล่าว่า หลวงพ่อดำองค์นี้เก่าที่สุดในบรรดาพระพุทธรูปหลวงพ่อดำองค์อื่น ๆ ที่นิยมกันในแถบนี้ ในปีพ.ศ.2535 ได้บูรณะหลวงพ่อดำที่ราวเกือบทั้งองค์และตั้งนามหลวงพ่อดำใหม่ว่า 'พระธนมงคล' ส่วนพระประธานในโบสถ์ได้ย้ายมาไว้ในวิหาร และสร้างพระประธานองค์ใหม่ขึ้น พร้อมกับตั้งนามให้ว่า 'พระธนนายก'

วัดสมรโกฏิเป็นวัดโบราณ ชาวบ้านเชื่อว่าในคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ผู้คนอพยพหลบหนีมาอยู่ในสวนแถบนี้ มีเรื่องเล่าว่าเกิดเรือล่มหน้าวัดคนในเรือได้เอาทองมาซ่อนที่วัด จึงเกิดปริศนาลายแทง "ทอง 3 อย่าง ที่หว่างคนโทษ" มีการตีความไปต่าง ๆ กัน บ้างก็ว่า (คนโทษ) น่าจะหมายถึงหอระฆังวัดเนื่องจากหอระฆังถูกล่ามโซ่ บ้างก็ว่าถูกตี ถึงอย่างไรชาวบ้านก็ไม่เคยทดลองขุด

วัดนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อประมาณ พ.ศ.2319 ทางวัดได้จัดให้มีการสอนพระปริยัติธรรมมาตั้งแต่พ.ศ.2514

เจ้าอาวาสมี 10 รูป รูปที่ 1-6 ไม่ทราบนามและประวัติ รูปที่ 7 คือพระอธิการเชียร (พ.ศ.2468) พระอธิการบอน อมโร (พ.ศ.2470-2490) พระมหาลมูล (พ.ศ.2493-2502) พระมหาทับ ยุตตมโม พระอธิการบุญชู เตชะไร

วัดสมรโกฏิมีงานประจำปีปิดทองหลวงพ่อดำในเดือนมีนาคม หรือเกษียณอายุของทุกปี

พระประธาน นโบสถ์วัดสมรโกฏิ

ภาพเขียนสีที่บานหน้าต่างศาลาใน
วัดสมรโกฏิ

วัดทอง

วัดทอง ตั้งอยู่เลขที่ 17 ซอยวัดทอง คลองบางระมาด หมู่ที่ 15 แขวงฉิมพลี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 7 ไร่ 68 ตารางวา

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบต่ำอยู่ริมคลองบางระมาดฝั่งขวามือ อาคารเสนาสนะมีอุโบสถกว้าง 9.90 เมตร ยาว 17.20 เมตร อุโบสถเป็นแบบเก่ามีหลังคาลาดชั้น ซึ่งน่าจะปฏิสังขรณ์สมัยรัชกาลที่ 1 มีหลวงพ่อดำที่ชาวบ้านเคารพนับถือว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ มีการเก็บเงินด้วยการจุดประทัดถวาย กุฏิสงฆ์ มีทั้งที่เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 ชั้น และอาคารไม้ยกพื้นสูง หอสวดมนต์ และศาลาการเปรียญ

วัดทองนี้ชาวบ้านนิยมเรียกว่า "วัดทองบางระมาด" ไม่ทราบนามและประวัติผู้สร้าง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ.2330 ในด้านการศึกษาทางวัดได้ให้ทางราชการสร้างโรงเรียนระดับประถมศึกษาขึ้นในวัด เนื้อที่ประมาณ 3 ไร่ นอกจากนั้นภายในวัดยังมีต้นยางใหญ่อายุ 100 ปี เป็นที่เช่่นสรวงบูชาของชาวบ้าน

เจ้าอาวาสมี 4 รูปคือ สมภารฉิ่ง พระอธิการผาด พระครูสาย ดำรงตำแหน่งถึง พ.ศ.2512 พระสมุห์กินดิน ผาสุกาโม (2512-ปัจจุบัน)

วัดกระเจิง

วัดกระเจิง เป็นวัดเล็ก ๆ ตั้งอยู่เลขที่ 31 คลองบางระมาด หมู่ที่ 14 แขวงฉิมพลี เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 4 ไร่ 2 งาน

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่มอยู่ริมคลองบางระมาดฝั่งขวามือ อุโบสถตั้งเยื้องขนานกับลำคลอง เป็นอุโบสถแบบเก่า มีฐานเสมาเป็นแบบอยุธยาตอนปลาย และยังคงใช้กระเบื้องลอนแบบอยุธยา น. ณ ปากน้ำเคยบันทึกไว้ว่า ธรรมมาสน์บนการเปรียญหลังฐาน 8 เหลี่ยม ฝีมือช่างรัตนโกสินทร์ เป็นการแปลกแหวกแนว (น.ณ ปากน้ำ: 2514:84) อาคารเสนาสนะ นอกจากอุโบสถแล้วยังมีกุฏิสงฆ์ 6 หลัง หอสวดมนต์และศาลาการเปรียญ

วัดนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ.2330 เจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนามมี 3 รูป คือ พระภาจารย์แย้ม พระครูสังฆรักษ์ (ต่วน) พระสมุห์ฟุ้ง วิจารย์ธมโม (พ.ศ.2508-)

อุโบสถวัดทอง

คลองบางระมาดหน้าวัดกระดังง์

วัดจำปา

วัดจำปาดั้งอยู่เลขที่ 27 คลองบางระมาด หมู่ที่ 5 แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 7 ไร่ 3 งาน

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่มวางขนานกับลำคลอง อยู่ฝั่งซ้ายของคลอง ถัดจากวัดกระจิงเข้าไป เสนาสนะมีอุโบสถกว้าง 7.40 เมตร ยาว 18.65 เมตร หน้าบันประดับด้วยกระเบื้องถ้วยชาม อุโบสถมีระเบียงล้อมรอบ ภายในมีภาพประดับจากกระจกสีแสดงวิถีชีวิตชาวบ้าน เจดีย์คู่หน้า อุโบสถเป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุม 12 แบบรัชกาลที่ 3 นอกจากนี้ก็มีวิหาร กุฏิสงฆ์ หอสวดมนต์และ ศาลาการเปรียญ

วัดนี้น่าจะสร้างมาแต่สมัยอยุธยาตอนปลายเพราะขุมประตูกำแพงแก้วเป็นแบบอยุธยา แต่ตัวโบสถ์ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ดังความที่แผ่นจารึกในอุโบสถมีว่า "ศุภมัสดุพุทธศักราช 2391 พระวษาเศษสังขยา 10 เดือน กับ 2 วัน ปัตยุบันปีวอก เดือน 4 แรม 3 ค่ำ เพลา 3 โมงเช้า สมเด็จพระเจ้าประคุณสังฆราช วัดราชบูรณะเสด็จเข้าสู่ที่เฝ้าในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ถวายพระพรลาไปกระทำมหรพรมฉลองจำปาสะอาวาส แล้วถวายพระทรัพย์ที่ตำบลสวนเส้นหนึ่ง กว้างต้น 18 วา กว้างปลาย 18 วา โดยรี 3 เส้น 2 วา สวน 3 ชนิด ๆ ละ 6 ร่องบ้าง 4 ร่องบ้าง เส้นหนึ่งเป็นสวน 6 ร่อง แลทวยราษฎร์ได้ผูกอากรหลวงแก่นายระวางปีละ 10 สลึง ให้เป็นกลบนาแก่พระสงฆ์ อันจำวาษาอยู่ในพระอารามวัดจำปา ตำบลในคลองบางระมาด สมเด็จพระบรมธรรมิราชาริราชทรงพระราชศรัทธาอุทิศถวายกับสมเด็จพระเจ้าประคุณสังฆราชแล้วจึงมีพระราชโองการโปรดเกล้าฯสั่งเจ้าพนักงานพระคลังกับพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าวรรณพ จางวางมหาดเล็กให้ปักปันคั้นเขตแดนไว้เป็นสำคัญ"

(จาก: อนุสรณ์ พระราชทานเพลิงศพ พระครูครุภกิจจาทร (ช่วง สุวณณโชโต) วันอาทิตย์ที่ 19 กุมภาพันธ์ 2538, กรุงเทพฯ : วัดมณฑลการพิมพ์)

เจ้าอาวาสมี 10 รูป รูปที่ 1-5 ไม่ทราบนาม รูปที่ 6 คือ หลวงปู่เฝือก พระอธิการเปี่ยม พระอธิการกีร์ย์ พระครูอรุณกิจจาทร (2485-2538) องค์ปัจจุบันคือ พระครูสยาม

วัดจำปามีงานประจำปีในอาทิตย์แรกของเดือนมีนาคมของทุกปี และมีงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลถวายให้แก่อดีตเจ้าอาวาสเก่าในวันที่ 11 กันยายนของทุกปี เดิมงานประเพณีดังกล่าวหรือ 'งานแห่ดาวดิงส์' เป็นงานเทศกาลสำคัญของชาวคลองบางระมาด ชาวบ้านทุกคนจะมาร่วมงานทำบุญกันที่วัดนี้ แต่ในปัจจุบันความสำคัญของเทศกาลนี้ก็ลดลง

โบสถ์วัดจำปา
หน้าบันประดับกระเบื้องถ้วยชาม

พระที่นั่งพระแก้ว พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

วัดมะกอก

วัดมะกอก เป็นวัดที่สำคัญที่สุด ตั้งอยู่เลขที่ 21 คลองบางระมาด หมู่ที่ 8 แขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ 11 ไร่ 2 งาน

พื้นที่ตั้งวัดมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นที่ราบลุ่ม ตั้งอยู่ริมคลองบางระมาดฝั่งซ้ายมือ อาคารเสนาสนะมีอุโบสถกว้าง 8 เมตร ยาว 11 เมตร สร้างขึ้นใหม่แทนหลังเก่า กุฏิสงฆ์มีทั้งที่เป็นอาคารคอนกรีต เรือนไม้และครึ่งตึกครึ่งไม้ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6-7 เรือนไม้ประดับด้วยลายฉลุ หอสวดมนต์ อาคารไม้ 2 ชั้น เดิมเป็นตำหนักของกรมสุรสิงหนาท ซึ่งได้ผาติกรรมมาจากวัดชนะสงคราม ศาลาการเปรียญอาคารคอนกรีต 2 ชั้น

วัดมะกอก เป็นวัดที่สร้างมาเมื่อประมาณ พ.ศ.2362 แต่เดิมเป็นที่เปลี่ยวห่างไกลจากหมู่บ้านประชาชน มีนามว่า "วัดคามวาสีโมสร" ต่อมาได้เปลี่ยนนามใหม่เป็น "วัดมะกอก" และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อพ.ศ.2445

ในปีพ.ศ.2504 ได้มีการบูรณะอุโบสถครั้งใหญ่ โดยได้รื้ออุโบสถของวัดแคนางเลิ้ง มาครอบโครงของอุโบสถหลังเดิม แต่ปัจจุบันลวดลายลงรักปิดทองที่บานประตูและหน้าต่างได้เขียนขึ้นใหม่ ก่อนหน้านี้ยังได้รื้อศาลาการเปรียญจากวัดชนะสงครามมาใช้เป็นศาลาการเปรียญของวัดมะกอกด้วย

ที่ศาลาการเปรียญนี้ น.ณ ปากน้ำเคยบันทึกไว้ว่า มีการเขียนลายทองบนเสา 3 ต้น เป็นลายต้นไม้เถาและดอกพุดตานเลื้อยพันไปตลอดเสา ลงรักปิดทองงดงามมากจนท่านถึงกับชมเชยว่ายังไม่เคยเห็นเสาเขียนลายทองงดงามเท่านี้ (น.ณ ปากน้ำ: 2514:86) ท่านได้สอบถามได้ความว่า เสานี้รื้อมาจากวัดชนะสงคราม เดิมเป็นกุฏิของสมเด็จพระปลุกเป็นเรือน 5 ห้อง เมื่อถูกระเบิดลงในคราวสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เสียหายไป 2 ห้อง จึงรื้อมาสร้างอยู่ที่ศาลาการเปรียญ 3 ต้น หอสวดมนต์หลายต้น น่าเสียดายว่าในปัจจุบันศาลาการเปรียญดังกล่าวได้รื้อไปหมดแล้ว

พระพุทธรูปที่ชาวบ้านแถบนี้นับถือกันมากคือ หลวงพ่อแดง และ พระป่าเลไลย์ ที่ประดิษฐานอยู่ริมคลองบ้านไทร ประวัติของพระพุทธรูปหลวงพ่อแดง เล่ากันว่า ลอยน้ำมาขึ้นที่วัดนี้ ทั้งพระป่าเลไลย์และหลวงพ่อแดงชาวบ้านนับถือกันมาแต่ในอดีตว่าช่วยให้แคล้วคลาดจากการเป็นทหารเกณฑ์

ทางวัดเปิดสอนพระปริยัติธรรม ตั้งแต่ พ.ศ.2480 เป็นต้นมา และได้มอบให้ทางราชการสร้างโรงเรียนระดับประถมศึกษาในที่ดินวัดมาตั้งแต่ พ.ศ.2476

วัดมะกอก

เจ้าอาวาสมีจำนวน 9 รูปคือ พระอธิการแก้ว (พ.ศ.2362-2373) พระอธิการดี (พ.ศ.2373-2381) พระอธิการอ่วม (พ.ศ.2381-2405) พระอธิการไพ (พ.ศ.2405-2410) พระอธิการแห้ว (พ.ศ.2410-2425) พระอธิการไฉ่ (พ.ศ.2425-2432) พระอธิการเสงี่ยม (พ.ศ.2432-2458) พระครูวิสุทธิศีลาจารย์ (พ.ศ.2458-2512) พระครูถาวรธรรมรัต และพระครูพิพัฒน์วรคุณ

วัดมะกอกมีงานประจำปีไหว้หลวงพ่อแดงและพระป่าเลไลยก์ ในวันขึ้น 7 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปี

วัดโพธิ์

วัดโพธิ์ ตั้งอยู่เลขที่ 14 คลองวัดโพธิ์ หมู่ที่ 2 คลองบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 15 ไร่

พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่ม แวดล้อมไปด้วยบ้านเรือนประชาชน อาคารเสนาสนะมีอุโบสถ กว้าง 7 เมตร ยาว 16 เมตร กุฏิสงฆ์ 6 หลัง หอระฆัง หอไตร ศาลาการเปรียญ สุสาน ฌาปนสถาน

วัดโพธิ์เป็นวัดราษฎร์ที่สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย สันเกตจากอุโบสถที่เป็นศิลปะแบบอยุธยา เล่ากันว่าผู้สร้างคือเจ้าสามกรม เดิมชาวบ้านเรียกว่า วัดโพธิ์ล้ม เหตุที่เรียกเช่นนั้นเพราะมีต้นโพธิ์ล้มทับคลองบางระมาดเป็นเวลาหลายปี ในสมัยต่อมาจึงเรียกว่า วัดโพธิ์บางระมาด และน่าจะมีการบูรณะในสมัย รัชกาลที่ 3 สันเกตจากซุ้มปราสาทที่หน้าบันของอุโบสถ (หลังเก่า) ส่วนหอไตรหลังอุโบสถ (หลังเก่า) นั้นมีรูปร่างแปลกตา สร้างโดยหลวงปู่ในพลอดีตเจ้าอาวาส ทางวัดให้ทางราชการสร้างโรงเรียนประถมศึกษาในที่ดินวัด เนื้อที่ 4 ไร่เศษ โรงเรียนมัธยมศึกษาในที่ดิน 4 ไร่เศษ และสร้างสถานื่อนามัยในที่ดินวัดประมาณ 16 ตารางวาอีกด้วย

เจ้าอาวาสมี 10 รูปคือ พระอาจารย์บุญมี พระอาจารย์บุญมา พระอาจารย์มั่น พระอาจารย์คง พระอาจารย์อยู่ พระอาจารย์นิ่ม พระอาจารย์หยวก พระครูโพธิสารคุณ (นวล) (2482-2509) พระสมุห์นพ (2510-2517) และพระครูขันติธรรมภิรม (พ.ศ.2519-ปัจจุบัน)

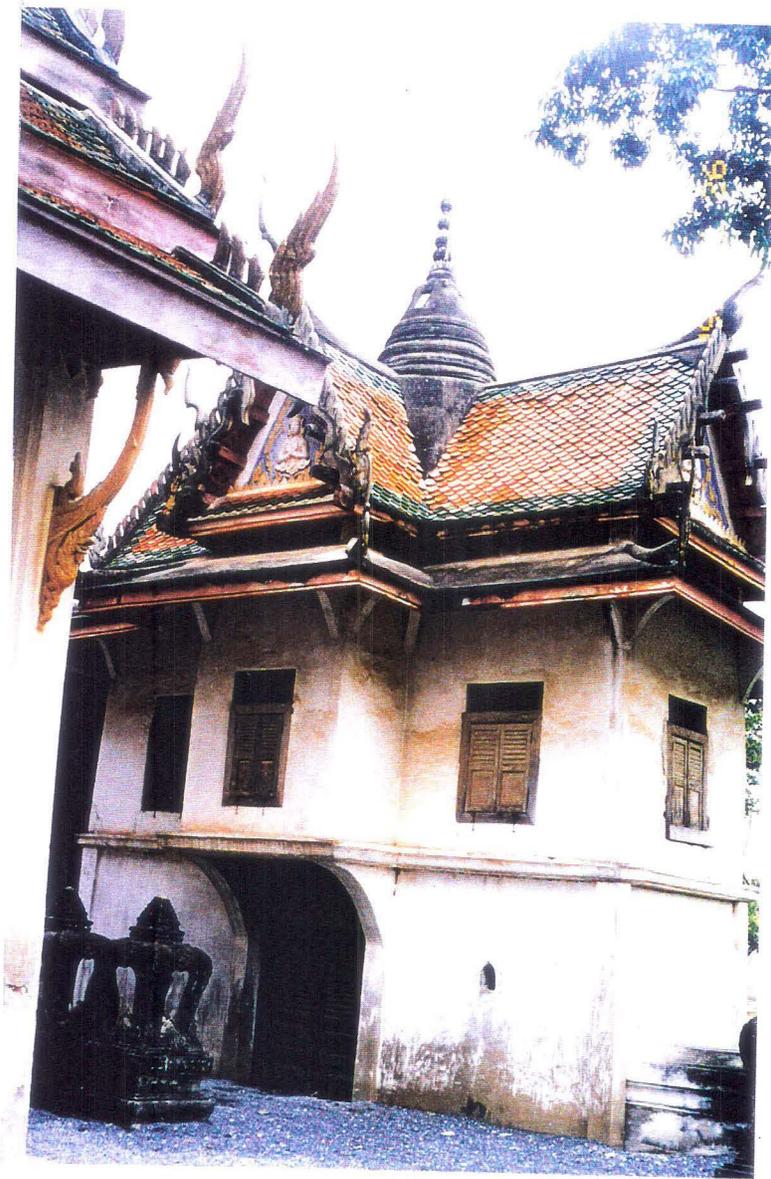
วัดโพธิ์มีงานประจำปี ในวันศุกร์ต้นเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี

วัดโพธิ์

หน้าบันรูปปราสาทแสดงกชวรูระ-
ปฏิสังขรณ์สมัยรัชกาลที่ 3

หอไตรวัดโพธิ์

วัดอังกุลา

เป็นวัดร้างตั้งอยู่ริมถนนแก้ว เงิน ทอง ใกล้วัดมณฑป มีหลวงพ่อดำ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านแถบนั้นนับถือ แต่ก่อนหลวงพ่อดำองค์นี้เป็นพระพุทธรูปแขนขาติดตั้งอยู่บนพื้นที่มีร่มปักกันแดดกันฝน ต่อมามีคนมาขนานแล้วสำเร็จได้สร้างสถานที่ให้อยู่ดังในปัจจุบัน ของเก่าบนส่วนใหญ่มักเป็นเปิดและไถ่ต้ม นอกจากนี้ภายในวัดยังพบว่าและตะกร้อเป็นจำนวนมาก ซึ่งล้วนเป็นของเก่าบนถวายแก่กุมาร ซึ่งเป็นบริวารของหลวงพ่อดำ

ในวันที่ 2 มกราคม ของทุกปี จะมีงานประจำปี ประมาณ 9 โมงเช้าจะมีละครชาตรีมารำถวาย หลังจากนั้นประมาณ 10 โมง จะนิมนต์พระสงฆ์จากวัดมณฑปและวัดข้างเหล็กมาเลี้ยงเพล นอกจากนี้จะมีช่างทองของหลวงพ่อดำมาเข้าร่วมพิธีทองด้วย ผู้ที่เป็นช่างทองหลวงพ่อดำชื่อนายบุญ ซึ่งเป็นคนทรงเจ้าพ่อดำคนแรกและคนเดียว

วัดต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้คลองบางระมาดล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบางระมาด ตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่ว่าจะโกนจุก บวช แต่งงานหรืองานศพก็ล้วนแต่ทำกันที่วัด ในยามเทศกาลงานบุญประจำปีก็เป็นเวลาของการพบปะสังสรรค์กัน เช่น งานแห่ดาวดิ่งของวัดจำปา ถือเป็นงานใหญ่ของชาวบางระมาดในอดีต ชาวบ้านกับวัดจึงแยกกันไม่ออก

ปัจจุบันวัดเหล่านี้เริ่มเปลี่ยนบทบาทไปตามสังคมสมัยใหม่ แม้วัดจะยังเป็นศูนย์กลางของคนในชุมชนเช่นในอดีต แต่วัดก็เริ่มมีบทบาทอื่นมากขึ้น เช่น เป็นสถานอนามัยของคนในชุมชน ดังเช่น ศูนย์สุขภาพของชมรมผู้สูงอายุวัดสมรโกฏิ จะมีแพทย์มาตรวจทุก 3 เดือน และสถานอนามัยที่วัดมณฑป

ชุมชนบางระมาด

ชาวสวนคลองบางระมาดตั้งนิเวศสถานอยู่ในแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ไม่ร้างผู้อยู่อาศัยมาแต่ต้นรัตนโกสินทร์ เดิมเขตตลิ่งชันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดธนบุรี ต่อมาในปีพ.ศ.2514 คณะปฏิวัติได้ออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 24 รวมจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีเข้าด้วยกันเป็นจังหวัดนครหลวงกรุงเทพธนบุรี ในปีพ.ศ.2515 ได้จัดรูปแบบการปกครองใหม่เรียกว่า 'กรุงเทพมหานคร' อำเภอตลิ่งชันจึงเป็นอำเภอหนึ่งของกรุงเทพฯ และได้เปลี่ยนแปลงเป็นเขตต่อมา ปัจจุบันเขตตลิ่งชันมีพื้นที่ทั้งหมด 49,171 ไร่

หลวงพ่ออัคร

หอนมพร ด้อยอ่าว

วัดอึ้งกมล

แขวงบางระมาดประกอบไปด้วย 23 หมู่บ้าน มีพื้นที่การเกษตร 729 ไร่ พื้นที่เกษตรกรรม บริเวณแขวงบางระมาดช่วงฝั่งตะวันตกจากถนนพุทธมณฑลสาย 1 จนถึงเขต มีลักษณะเป็นที่ลุ่มมาก มีปัญหาน้ำท่วมขัง พื้นที่เกษตรกรรมในแถบนี้ส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ แทรกด้วยพื้นที่ปลูกผัก และไม้ดอกเพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่ชาวสวนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินเองแทบทั้งสิ้น

พื้นที่เกษตรกรรมบริเวณแขวงบางระมาด และบางเขื่อนหนึ่ง พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นสวนผักประเภทผักจีน พื้นที่ในแถบนี้มีสัดส่วนการถือครองโดยการเช่า และการถือกรรมสิทธิ์เจ้าของที่ดินใกล้เคียงกัน (สิริพร สมบูรณ์บุรณะ: 2538:)

ในปัจจุบันพื้นที่เกษตรกรรมหรือพื้นที่สวนมีโครงการจัดสรรในรูปแบบบ้านจัดสรรเกิดเพิ่มขึ้นมากทำให้มีการขยายตัวของชุมชนเมืองรุกล้ำเข้าสู่พื้นที่สวนเพิ่มมากขึ้น ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา มีการขายที่สวนบริเวณหมู่ที่ 1 และหมู่ 5 ใกล้วัดมะกอกไปเป็นหมู่บ้านภาค และหมู่บ้านบ้านและสวน

ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา หมู่ 13 ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญในการวิจัยนี้มีพื้นที่ทั้งหมด 65 ไร่ มีจำนวนประชากร 289 คน (พ.ศ.2543) พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นสวนติดต่อกันผืนใหญ่ ปลูกพืชพรรณไม้มานาน ชนิด สวนบางแห่งถูกปล่อยทิ้งรกร้างเพราะเป็นส่วนที่ถูกเวนคืนเพื่อตัดถนนวงแหวนรอบในวัดนครอินทร์-เพชรเกษม ซึ่งผ่ากลางสวนหมู่ 13 ไปจนถึงบริเวณคลองบางพรม บางสวนเจ้าของเดิมก็ขายให้คนอื่นอื่นไปแล้ว

การเดินทางมายังสวนบางระมาดมาได้หลายทาง ทางบกมาทางบางขุนนนท์ ผ่านปากทางเข้าวัดมณฑปซึ่งเป็นจุดที่เดินทางเชื่อมต่อไปบริเวณอื่นได้ รถประจำทางสายที่ผ่านบริเวณนี้คือสายปอ.79 (พุทธมณฑลสาย 2 - ราชประสงค์) อีกเส้นทางหนึ่งคือมาทางถนนบรมราชชนนีลงตลิ่งชัน เข้าถนนปิ่นเกล้า-นครชัยศรี แล้วเลี้ยวซ้ายตรงสถานีตำรวจตลิ่งชัน มาตามถนนสุขาภิบาล 3 แล้วเลี้ยวขวาเมื่อเข้าถนนซอยวัดมณฑป แต่หากตรงไปแล้วเลี้ยวเข้าตรงทางเข้าโรงเรียนโพธิสารก็จะเดินทางไปถึงวัดมะกอกและวัดโพธิ์ได้ รถประจำทางสายที่ผ่านบริเวณนี้คือสาย 83 (วัดประดู่-หัวรถไฟ) นอกจากนี้ก็มีรถสองแถววิ่งผ่านสถานที่ต่าง ๆ ในแขวงบางระมาด ได้แก่ สาย 2-บางขุนนนท์ สายวัดทอง-บางขุนนนท์ สายวัดข้างเหล็ก-บางขุนนนท์ สายวัดประดู่-บางขุนนนท์ และสายบางพรม-บางขุนนนท์ ให้สังเกตรถสีแดงคาดเหลืองเขียวซึ่งเป็นของบริษัทฉัตรไชยธนทรัพย์รุ่งเรือง

หากต้องการเดินทางเข้าชุมชนทางเรือก็อาจจ้างเรือจากหน้าสำนักงานเขตตลิ่งชันหรือมาจ้างเรือจากท่าเรือที่วัดทองบางระมาดในอัตรา 10-20 บาท ปัจจุบันในคลองบางระมาดมีเรือหางยาวเพียง 2 ลำ รับส่งผู้โดยสารไป-กลับในวันทำงาน วันละ 2 เที่ยว เข้า-เย็นเท่านั้น

สภาพบ้านเรือน ตามริมคลองบางระมาดสองฟากฝั่ง จะเห็นมีบ้านเรือนหนาแน่น บางส่วนกระจายอยู่ในพื้นที่สวนของตน บ้านหรือวัดริมคลองจะหันหน้าสู่คลองตามคติของไทย บ้านที่มีเรือมักจะขุดคูน้ำเล็กๆ แคบ ๆ ไว้ข้างบ้านสำหรับจอดเรือ ใช้ผ้าใบหรือผ้าพลาสติกมุงทำหลังคาบังแดด ลักษณะของบ้านเรือนริมคลองที่สร้างมาแต่เดิมเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูง หน้าบ้านที่ขานเรือนหรือศาลานั่งเล่นมีทำน้ำ ปัจจุบันจะเห็นบ้านปลูกใหม่ รูปทรงทันสมัย ใช้วัสดุคงทนกว่าแต่ก่อน ริมน้ำทำเขื่อนถาวรซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายประมาณ 2,000 บาทต่อเมตร ทั้งนี้เพราะคลื่นจากเรือหางยาวหรือเรือติดเครื่องที่สัญจรไปมาทำให้ริมตลิ่งทรุดตัวอยู่ตลอดเวลา ต่างจากสมัยก่อนซึ่งให้หินถมกันคลื่น บ้านที่อยู่ฝั่งเดียวกันจะมีสะพานเล็ก ๆ หรือไม้ทอดข้ามถึงกัน มีสะพานคอนกรีตเชื่อมสองฝั่งคลองเป็นระยะ ๆ สำหรับคนเดินเท้าและผู้ขับขี่จักรยานหรือมอเตอร์ไซค์ บางแห่งรถยนต์ก็แล่นข้ามไปได้เช่นกัน

ส่วนบ้านเรือนในสวน มักอยู่ริมลำน้ำสายเล็ก ๆ หรือเรียกว่า "ลำกระโดง" กว้างประมาณ 2-3 เมตร ซึ่งเชื่อมต่อถึงกันกับคลอง ทำให้มีน้ำขึ้นลงตามธรรมชาติ และมีระบบปิดเปิดควบคุมระดับน้ำไหลเข้าออก บ้านชาวสวนแต่เดิมไม่มีรั้ว รั้วหลังจึงมีการสร้างรั้วล้อมมากขึ้น

การคมนาคมในอดีตเส้นทางคลองบางระมาดเป็นเส้นทางสัญจรที่สำคัญที่สุด ชาวบ้านจึงใช้เรือเป็นพาหนะสำคัญ เรือที่ชาวสวนใช้กันมากคือเรือพายและเรือลำปั่นซึ่งใช้ขนของสวน ส่วนเรืออีโปงและเรือชะล่าเป็นเรือบรรทุกของ ในสมัยต่อมาเครื่องยนต์มีบทบาทมากขึ้น จึงหันมานิยมเรือแท็กซี่ เรือหางยาว และเรืออีแปะติดเครื่อง

เมื่อถนนตัดผ่านเข้ามาสู่ชุมชน เรือก็ลดความสำคัญลง แต่เดิมเป็นทางดิน ฝนตกดิน เดินทางลำบาก ปัจจุบันทางเขตตลิ่งชั้นได้สร้างทางเดินถาวรภายในชุมชน เรียกว่า "ทางเดินค.ส.ล." (คอนกรีตเสริมเหล็ก) กว้างราว 1 เมตรเศษ ชาวบ้านจึงหันมาใช้รถจักรยานและรถจักรยานยนต์แทน

สภาพสวน พื้นที่สวนในคลองบางระมาดเป็นพื้นที่สวนผลไม้ที่เรียกกันมาแต่เดิมว่า "สวนใน" ปัจจุบันยังมีพื้นที่สวนติดต่อกันเป็นผืนใหญ่ ปลูกพืชพรรณไม้หลากหลายชนิด

ลักษณะสวนแต่ละสวนมักจะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านกว้างติดน้ำเสียเป็นส่วนมาก มีขนาด 1 เส้น ส่วนความยาวประมาณ 5-10 เส้น บริเวณท้ายสวนมักปลูกบ้าน ตรงที่ว่างจะมีลายบ้าน

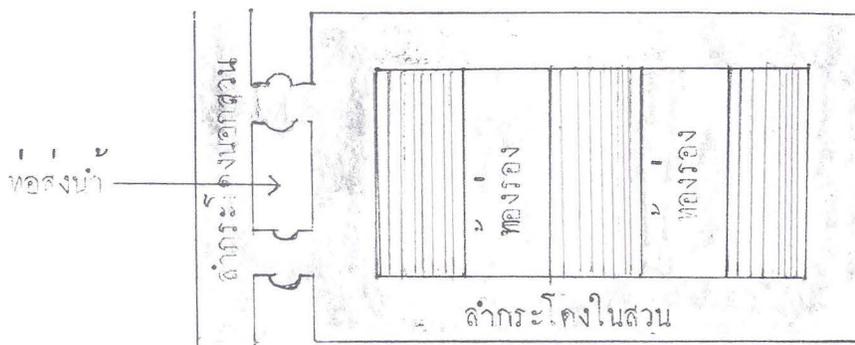

สวนในภาคกลางแต่เดิมมาแบ่งออกเป็น สวนนอก และสวนใน สวนนอก คือสวนตามลำคลองตลอดแนวไปบรรจบกับสวนตามสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง เช่น สวนแถบคลองด่าน บางช้าง อัมพวา สมุทรสงคราม ส่วน สวนในคือ สวนที่อยู่ตามสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาดั้งแต่ต้นทบุรี บางกอกธนบุรี จนถึงพระประแดง

เรียกว่า "กบาลบ้าน"

สวนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจะมีถนนดินโดยรอบที่ของต้นจนสุดเขตโดยมีเสาหินเป็นหลักเขต รอยต่อระหว่างเขตมี 'ลำกระโดง' หรือ ลำประโดงแบ่งเขต (ลำกระโดง คือคูน้ำสาธารณะที่เชื่อมกัน ทุกสวน กว้างประมาณ 2-3 เมตร เป็นการแบ่งเขตรากไม้ไม่ให้รบกวนกัน)

ลำกระโดง มี 2 ประเภทคือ ลำกระโดงนอกสวนและลำกระโดงในสวน ผู้ใดปิดกั้นหรือถมดินทับ คือว่ามีความผิดตามกฎหมาย

ลักษณะนามที่ใช้เรียกสวนที่มีคันดินกันเป็นตอน ๆ โดยวัดจากพื้นที่ในการทำสวน 1 แห่งที่มี ลำประโดงภายในสวนล้อมรอบเรียกว่า "ชนิด" ภายในสวนแต่ละชนิดประกอบด้วยร่องสวน ร่องสวนแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ออกร่อง หรือโคก และท้องร่อง

ออกร่อง หรือโคกคือดินที่พูนขึ้นจากการขุดท้องร่องเพื่อปลูกพืชหลัก เช่น มะพร้าว ชมพู่ มะกรูด ฯลฯ มักกว้างประมาณ 3 วา

ท้องร่อง คือส่วนที่ขุดดินขึ้นมาใช้ และใช้ร่องเป็นที่ขังน้ำ ท้องร่องมักกว้าง 3 ศอก หรือ 2 ศอก ลึก 2 ศอก ร่องสวนทุกร่องจะมีน้ำล้อมรอบ

ถ้าเป็นสวนชนิดใหม่อาจมีถึง 20 ร่อง มีเนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ ส่วนสวนชนิดเล็กอาจมีพื้นที่เพียง 3 งานเศษ

ในอดีตชาวสวนใช้น้ำคลองหรือน้ำในท้องร่องในการบริโภคและอุปโภค โดยนำมาควนสาร ล้อม แล้วใช้ผ้ากรองดื่มได้ เมื่อน้ำประปาเข้ามาเมื่อ 10 กว่าปีที่แล้ว ชาวสวนหันมาบริโภคน้ำประปา

ตำระโคง

อกร่อง
สวนมะไฟ

ทางเดิน ค.ส.ล.ในสวน

คปไฟทางมะพร้าว
เกราะ

ลุ่ม แล้วใช้ผ้ากรองดื่มได้ เมื่อน้ำประปาเข้ามาเมื่อ 10 กว่าปีที่แล้ว ชาวสวนหันมาบริโภคน้ำประปา แทนหรือมีเช่นนั้นก็ต้องซื้อน้ำดื่ม เพราะน้ำในสวนเปลี่ยนไปด้วยขยะริม น้ำมันที่ไหลรั่วออกจากเรือและสารเคมีที่เกิดจากการใช้ยาฆ่าแมลง

ในด้านการไฟฟ้า การติดตั้งเสาไฟฟ้าในสวนกระทำในช่วง ๆ ในแต่ละพื้นที่ ระยะแรกไฟฟ้าเข้ามาถึงบริเวณวัดมณฑป-วัดทอง ประมาณพ.ศ.2502-03 ไฟฟ้าจึงถึงวัดจำปา แต่เดิมชาวสวนใช้คบไฟทางมะพร้าวหรือทางหมากจุดให้แสงสว่างในเวลาเดินทางตอนกลางคืน

ชุมชนหมู่บ้านพัฒนาหมู่ 13

มีอาณาเขต	ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	คลองบ้านไทร
	ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่ 19 บางระมาด
	ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่ 14 บางระมาด
	ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่ 12 บางระมาด

สภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่มน้ำท่วมถึง การคมนาคมสะดวกแต่ทางเรือ รถยนต์เข้าไม่ถึง ประชาชนมีทั้งหมด 61 หลังคาเรือน 68 ครอบครัว เป็นชาย 195 คน หญิง 194 คน นับถือศาสนาพุทธ ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง รองลงมาทำสวน ค้าขาย ส่วนใหญ่ปลูกบ้านเรือนอยู่บริเวณริมคลองบางระมาด และส่วนใหญ่ใช้น้ำในคลองบางระมาด ทางเดินเท้าในชุมชนเป็นทางเท้ายกระดับ มีไฟฟ้าใช้

บทที่ 3

ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมของชาวสวน

ชาวสวนบางระมาดเป็นคนไทยดั้งเดิม อยู่กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยเฉพาะที่หมู่ 13 เป็นคนดั้งเดิม เล่ากันว่าบริเวณนี้เดิมเป็นถิ่นที่อยู่ของชาวมอญที่หนีมาอาศัยอยู่คราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ.2310 ต่อมาคนมอญอพยพไปอยู่ที่อื่น คนสวนส่วนใหญ่จึงเป็นคนไทย มีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ภายหลังบ้างแต่ไม่มากนัก ระยะเวลาหลังมีชาวภาคอีสานเข้ามารับจ้างทำงานในสวน

ชาวบางระมาดนับถือศาสนาพุทธมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และเนื่องจากเป็นชาวสวนจึงมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินผสมผสานกับความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อในสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติเหมือนชาวบ้านไทยโดยทั่วไป ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้แสดงออกผ่านทางพิธีกรรม พิธีกรรมและความเชื่อจึงมีความสัมพันธ์ส่งเสริมกันและกัน พิธีกรรมใดปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปี ต่อมาก็ได้กลายเป็นประเพณีของชุมชน

ประเพณี 12 เดือน

ในรอบ 12 เดือน หรือ 1 ปี ชาวสวนจะประกอบประเพณีที่เป็นวิถีชีวิตของชุมชนซ้อนกัน 3 ระดับคือ ประเพณีที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ประเพณีที่เกี่ยวกับการผลิต และประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต ประเพณีแต่ละอย่างจะเชื่อมโยงและมีผลกระทบซึ่งกันและกัน ช่วงใดที่มีประเพณีเพื่อศาสนา ช่วงนั้นจะเป็นช่วงที่ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านมักจะนำผลผลิตไปถวายพระที่วัดเพื่อทำบุญร่วมไปด้วย

ช่วงเข้าพรรษาซึ่งตรงกับฤดูฝนเป็นช่วงที่ชาวสวนมีเวลาว่าง ช่วงนี้จะเป็นเวลาที่ชาวสวนได้เข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรม บ้างก็บวชลูกชายตลอดช่วงเข้าพรรษา

ประเพณีในรอบปีของชาวสวนบางระมาดนับตั้งแต่เดือนอ้าย(ธันวาคม) ถึงเดือน 12 (พฤศจิกายน) มีดังนี้คือ

เดือนไทย	เดือนสากล	วันสำคัญและประเพณี
เดือนอ้าย	ธันวาคม	-
เดือนยี่	มกราคม	วันปีใหม่
เดือน 3	กุมภาพันธ์	วันมาฆบูชา และงานประจำปีวัดโพธิ์
เดือน 4	มีนาคม	วันตรุษไทย และงานวัดประจำปี เช่น งานวัดสมรโกฏิ วัดทอง วัดมะกอก
เดือน 5	เมษายน	ตรุษสงกรานต์
เดือน 6	พฤษภาคม	วันวิสาขบูชา (ประเพณีสลากภัตทุเรียน) บุญกลางบ้าน
เดือน 7	มิถุนายน	-
เดือน 8	กรกฎาคม	วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา
เดือน 9	สิงหาคม	ช่วงเข้าพรรษามี "ขันพรรษา" ทุกวันพระ
เดือน 10	กันยายน	วันสารทไทย (ประเพณีขอทานกระยาสารท)
เดือน 11	ตุลาคม	วันออกพรรษา ประเพณีตักบาตรเทโว "แห่ดาวดึงส์" ที่วัดจำปาทอดกฐิน
เดือน 12	พฤศจิกายน	ประเพณีแห่ซักพระ ประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีลอยกระทง

เดือนอ้าย ธันวาคม ไม่มีการทำบุญ

เดือนยี่ มกราคม ทำบุญปีใหม่ทีวัดในตอนเช้าร่วมกันตักบาตร ทำบุญเลี้ยงพระ ฟังเทศน์และปฏิบัติธรรม ที่วัดสมรโกฏิพระจะตั้งชบวนแห่จากวัดและรับบิณฑบาตตามบ้าน

เดือน 3 กุมภาพันธ์ ร่วมกันทำบุญวันมาฆบูชา ทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระในตอนเช้า ผู้ปฏิบัติธรรมบางคนจะฟังเทศน์และปฏิบัติธรรมรักษาอุโบสถศีลที่วัด ตอนกลางคืนเวียนเทียน ในเดือนนี้จะม้งงานประจำปีของวัดโพธิ์ด้วย

เดือน 4 มีนาคม วันตรุษไทย เป็นวันทำบุญในวันสิ้นปี ก่อนที่จะขึ้นปีใหม่คือวันสงกรานต์ วันตรุษไทยจะมีการทำบุญตักบาตร และทำขนมเทียน ข้าวเหนียวแดง กะละแม กระยาสารทไปถวายพระที่วัดด้วย นอกจากนี้ในช่วงดังกล่าวยังเป็นช่วงที่วัดต่าง ๆ จัดงานประจำปีของแต่ละวัด เช่น วัดมะกอก วัดช่างเหล็ก วัดสมรโกฏิ ในสมัยก่อนวัดมณฑปเคยจัดงานปิดทองพระบาทวัดมณฑป ซึ่งเป็นงานประจำปีของวัดมณฑป

เดือน 5 เมษายน ประเพณีที่สำคัญในเดือนนี้คือ วันตรุษสงกรานต์ ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทย ชาวสวนบางระมาดจัดวันสงกรานต์อย่างสนุกสนาน บางวัดจัดงานถึง 3 วันคือ วันที่ 13,

14, 15 ชาวสวนจะทำความสะอาดบ้านเรือนและภาชนะที่ใช้ทำบุญในยามใกล้วันสงกรานต์

ในตอนเช้าทุกคนสวมเสื้อผ้าใหม่ไปทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระ ช่วยกันขนทรายเข้าวัดก่อพระทราย ฉลองพระทราย การขนทรายเข้าวัดนี้มาจากความเชื่อว่าเมื่อเราไปที่วัดเราได้นำดินนำทรายติดออกมาจากวัดด้วย ดังนั้นจึงต้องนำทรายไปใช้คืนที่วัดเพื่อเป็นการไถ่บาป แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีการก่อพระทรายฉลองพระทรายแล้ว เพราะแทบทุกวัดเทปูนซีเมนต์หมด ประเพณีนี้จึงหายไปอย่างน่าเสียดาย

วันสงกรานต์ทุกคนจะร่วมกันสงฆ์น้ำพระพุทธรูป ที่วัดสมรโกฏิจะมีการปิดทองหลวงพ่อดำ และการรดน้ำผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุในชุมชนจะมารวมตัวกันที่วัดเพื่อให้ผู้เยาว์ได้รดน้ำขอพร

แต่ละบ้านจะทำขนม คือ กะละแม ข้าวเหนียวแดง มาถวายพระ แล้วนำมาแลกเปลี่ยนกันบ้าง แจกกันบ้าง และมีการเล่นน้ำอย่างสนุกสนาน สมัยก่อนใช้แบ่งและน้ำอบใส่ในน้ำแล้วนำมาสาดกัน บ้างก็ใส่ดอกมะลิ กลีบกุหลาบในน้ำ น้ำที่เล่นสงกรานต์จึงมีความหอมและสดชื่น ทำให้เล่นกันด้วยความสนุก ต่างจากปัจจุบันนี้ที่เล่นกันด้วยความรุนแรง และน้ำที่มารดกันก็ไม่ได้หอมเหมือนสมัยก่อน นอกจากนี้แล้วบางวัดเช่นวัดทอง (บางพรหม) ยังคงมีการละเล่นสะบ้า มอญซ่อนผ้า ซักเยื่อ เป็นต้น อย่างในสมัยก่อนด้วย

เดือน 6 พฤษภาคม วันวิสาขบูชา ทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระ ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม ตอนกลางคืนร่วมเวียนเทียน ที่วัดสมรโกฏิมีการสงฆ์น้ำพระ และบวชชีพราหมณ์ในตอน 6 โมงเย็นถึงเช้าวันรุ่งขึ้น

สำหรับชาวสวนการนำผลไม้ที่เป็นผลผลิตแรกที่ดีที่สุดไปทำบุญ เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาแต่โบราณ ผลไม้ที่สำคัญคือ ทุเรียน บางครั้งก็เรียกว่า "สลากภัตทุเรียน" ช่วงนี้เป็นช่วงที่ผลไม้มีชุก ชาวสวนจะไปวัดทำบุญ ในการทำสลากภัตสลากจะอยู่ที่พระสงฆ์ ผู้ใดจับสลากตรงกับพระรูปใดก็จะถวายของที่เตรียมมากับพระรูปนั้น ในปัจจุบันประเพณีสลากภัตหมดไปแล้ว สืบเนื่องมาจากน้ำท่วมใหญ่ปี 2488 ต้นทุเรียนตายไปเป็นจำนวนมาก หลังจากนั้นประเพณีก็ค่อย ๆ จางลงจนเลิกไปในที่สุด

บุญกลางบ้าน บางบ้านทำในเดือน 6 แต่ส่วนใหญ่จะทำในเดือนใดก็ได้แล้วแต่ความสะดวก สถานที่ที่ใช้ทำบุญนั้นเป็นลานกว้าง ทำขึ้นเพื่อไหว้เจ้าที่เจ้าทาง ไหว้บรรพบุรุษ ขอให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข และขอให้พืชในสวนติดผลมาก ๆ เจริญงอกงามดี

เดือน 7 มิถุนายน ไม่มีงานบุญ

เดือน 8 กรกฎาคม วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ชาวบ้านจะร่วมทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระ ฟังเทศน์ ตอนกลางคืนเวียนเทียน วัดสมรโกฏิจะจัดบวชชีพราหมณ์ตอน 6 โมงเย็น ออกในเช้าวันรุ่งขึ้น และในวันรุ่งขึ้นคือวันเข้าพรรษา ตรงกับแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ชาวสวนจะนำเทียนพรรษาไปถวายพระ โดยเฉพาะโรงเรียนต่าง ๆ จะจัดคณะครูและนักเรียนแห่เทียนไปถวายวัดที่อยู่รอบ ๆ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดทอง โรงเรียนมหารณพาราม เป็นต้น

ในช่วงเข้าพรรษา 3 เดือน ที่วัดสมรโกฏิจะมีการจัดถวาย "ขันพรรษา" คือการบอกบุญให้ผู้มีจิตศรัทธา 3-4 เจ้า รวมกันเป็นเจ้าภาพหนึ่งขัน ขันแต่ละใบมีผลไม้และปัจจัยใส่ของเรียกว่า "ขันพรรษา" ชาวสวนบางระมาดขอเป็นเจ้าภาพ "จองขันพรรษา" ทุกวันพระไปตลอดช่วงเข้าพรรษา และในวันพระสุดท้ายของช่วงเข้าพรรษา จะร่วมกันเป็นเจ้าภาพขันพรรษาทั้งหมดโดยไม่จำกัดจำนวนเจ้าภาพ ปัจจัยที่รวบรวมได้นี้ทางวัดจะนำไปมอบให้โรงพยาบาลสงฆ์ต่อไป

เดือน 9 สิงหาคม อยู่ในช่วงเข้าพรรษาถวาย "ขันพรรษา"

เดือน 10 กันยายน สารทไทย ในวันสารทชาวสวนจะร่วมทำบุญตักบาตรและนำน้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยไปถวายพระ การนำน้ำมันไปถวายพระเพื่อให้พระภิกษุใช้เป็นเชื้อเพลิงตะเกียง ส่วนน้ำผึ้งและน้ำอ้อยใช้เป็นยารักษาโรคได้ ในปัจจุบันนี้แม้จะมีไฟฟ้าและยาแผนปัจจุบัน แต่ก็ยังคงถวายน้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยตามประเพณีที่เคยทำมา

ชาวสวนบางระมาดยังมีประเพณี "ขอกานกระยาสารท" ในตอนกลางคืนด้วย โดยในพลบค่ำพวกผู้ชายจะรวมกลุ่มกันพายเรือและร้องเพลงตีมโหรีไปขอกกระยาสารทตามบ้านต่างๆ กระยาสารทที่ได้มาจะรวบรวมเพื่อนำไปถวายพระในวันรุ่งขึ้น ในสมัยก่อนแทบทุกบ้านจะกว่นกระยาสารทกันทั้งสิ้นสำหรับถวายพระและทำแจกญาติพี่น้อง แต่ปัจจุบันประเพณีดังกล่าวนี้เลิกไปแล้วสักประมาณ 10 ปี เนื่องจากชาวสวนไม่ค่อยได้ทำกระยาสารทเพราะของราคาแพง ส่วนคนที่ร้องเพลงพายเรือขอกานกระยาสารทก็ล้มหายตายจากไป ในช่วงหลัง ๆ มักจะเป็นการขอกันเฉย ๆ ไม่ได้ร้องเพลงขอกานตามประเพณีเช่นสมัยก่อน

ตัวอย่างเพลงขอกานกระยาสารท "วันนี้วันศีลวันทาน ลูกมาขอกานกระยาสารท ขอข้าวสักถ้วย ขอกล้วยสักใบ ได้ทานแล้วลูกก็จะขอลาไป...พายเรือมา พอถึงหน้าท่าก็พาเรือหยุด สองมือเอื้อมอุ้ดหัวบันได"

เดือน 11 ตุลาคม วันออกพรรษา ถัดจากวันออกพรรษามา 1 วัน ชาวสวนบางระมาดจะร่วมกันจัดงานตักบาตรเทโวขึ้นที่วัดจำปา ชาวสวนเดินทางไปทำบุญที่วัดด้วยเรือเพราะยังไม่มีถนนตัดผ่าน บริเวณริมคลองหน้าวัดเป็นลานกว้าง เหมาะสำหรับตั้งขบวน "แห่ดาวดิ่งส์" จึงจัด

แพรวดิ่งดี วัดจำปา

แรม 11 ค่ำ เดือน 11

ข้าวเหนียว และ ขนมจู้ในวันออกพรรษาของชาวจีน

ขบวน "แห่ดาวดั่งส์" ทางเรือ และพระสงฆ์จากวัดในแถบนี้ก็จะมาร่วมกันตักบาตรในวันนี้ที่วัดจำปากว่า 100 รูป

การแห่ดาวดั่งส์ที่วัดจำปากจัดขึ้นในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ต้นเค้าของประเพณีนี้เข้ามาจากวัดชินโรสย่านคลองมอญเมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว แต่ต่างกันว่าวัดชินโรสจะแห่ก่อน 1 วัน คือวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ในสมัยก่อนชาวสวนจะพายเรือไปเยี่ยมราชรถและเครื่องประกอบพิธีมาจากวัดชินโรส

ในวันออกพรรษาชาวสวนจะทำขนมข้าวต้มมัด และข้าวต้มลูกโยนไปที่วัด รุ่งขึ้นชาวสวนจะไปรวมกันที่ลานวัดของวัดมณฑป แล้วขึ้นเรือแท็กซี่ไปที่วัดจำปากเพื่อตั้งขบวนแห่ดาวดั่งส์ หัวขบวนจะมีกลองยาว บางขบวนจะมีแห่หัวโตด้วย โดยพระภิกษุจะเดินตามอยู่ท้ายขบวน เมื่อมาพร้อมกันแล้วจึงร่วมกันตักบาตรเทโวด้วยข้าวสุกและข้าวต้มลูกโยน

เมื่อตักบาตรเทโวที่วัดจำปากในตอนเช้าแล้ว ตอนบ่ายมีลิเก บางครั้งเล่น 1 วัน 1 คืน เป็นคณะลิเกที่มาจากต่างจังหวัด เช่น ลิเกคณะตาเจื้อย คณะตาซุ่น ในปัจจุบันชาวสวนบางระมาดไม่ได้ไปร่วมกันตักบาตรเทโวที่วัดจำปากแล้ว แต่จะมาตักบาตรที่วัดใกล้บ้านแทน เพราะมีถนนตัดเข้ามาทำให้เดินทางเข้าไปวัดใกล้บ้านได้สะดวก แต่ละวัดจึงจัดตักบาตรเทโวกันเอง

ในช่วงออกพรรษาชาวสวนจะจัดให้มีการแข่งเรือที่คลองบางระมาด แข่งเรือ 1 เที้ยวจะมีเรือร่วมแข่งขัน 2 ลำ เป็นเรือลำเล็กที่ใช้เดินทางกันทั่วไป ไม่ใช่เรือที่ใช้สำหรับแข่ง นอกจากจะมีการแข่งเรือแล้วยังมีการแข่งขันว่ายน้ำด้วย โดยจะมีผู้อาสาลงแข่งขัน ผู้ชนะได้รับรางวัลด้วย

ช่วงหลังออกพรรษาจะเริ่มมีการทอดกฐินตามวัดต่าง ๆ ไปจนถึงเดือน 12

เดือน 12 พุทธศักราช ประเพณีแห่ชักพระ (แรม 2 ค่ำ เดือน 12)

ประเพณีแห่ชักพระจากวัดนางชีที่ตั้งอยู่บริเวณปากน้ำภาษีเจริญไปตามลำคลองแม่น้ำอ้อมมุ่งสู่ทิศเหนือ เป็นประเพณีที่สำคัญของชาวฝั่งธนบุรี ขบวนชักพระจะแห่อ้อมไปจากปากคลองบางกอกน้อย เลี้ยวขวาแล้วไปเข้าคลองบางกอกใหญ่ มุ่งกลับวัดนางชีดั้งเดิม

"พระ" ที่อัญเชิญมานี้คือ พระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุสาวกใส่ผอบจากวัดนางชี ขบวนแห่จะผ่านปากคลองบางระมาดซึ่งแยกจากคลองชักพระ (แม่น้ำอ้อม เดิมเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาไหลจากคลองบางกอกน้อยไปออกคลองบางกอกใหญ่) ชาวบางระมาดจึงมาร่วมประกวดเรือ และแข่งเรือในงานนี้ด้วย ในขบวนเรือจะมีการละเล่นต่าง ๆ เช่น จำไทย จำวง ร้องเพลง

การประกวดเรือ ชาวบางระมาดจะส่งเรือประกวดทุกปี โดยเช่าเรือม่งจากวัดทอง (บางระมาด) บรรจุนั่งเรือได้ 13-14 คน แต่งกายอย่างสวยงาม และตกแต่งเรืออย่างสวยงามเช่นเดียวกัน การแข่งเรื่อนับได้ว่าเป็นงานใหญ่ของวัดไก่อี๋ย ชาวคลองบางระมาดจะมาร่วมแข่งเรือด้วย

ศิริศักดิ์ คุ่มรักษา (2542:200) อธิบายถึงงานแห่ชักพระไว้ดังนี้

... งานแห่ชักพระวัดนางชีเป็นงานใหญ่ที่สุดของคนฝั่งธน จัดให้มีขึ้นในวันแรม 2 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี เป็นการเชิญพระบรมสารีริกธาตุและธาตุสาวกลงเรือ ขบวนเรือเริ่มจากคลองด่านหน้าวัดนางชี เข้าคลองบางกอกใหญ่และคลองบางกอกน้อยจนถึงวัดไก่อี๋ยที่ตลิ่งชัน และขากลับแห่ไปทางปากคลองบางกอกน้อยเข้าแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ววกเข้าคลองบางหลวงที่หน้าวัดกัลยาณมิตร มุ่งหน้ากลับวัดนางชี จากเส้นทางจะเห็นได้ว่าเป็นการแห่พระธาตอรอบเกาะบางกอกหรือเมืองธนบุรีในอดีตนั่นเอง บางท่านจึงวิเคราะห์ว่าเป็นการทักษิณาวรรต เพื่อเป็นสิริมงคลแก่เมือง นอกเหนือไปจากที่ชาวฝั่งธนฯเชื่อว่า ถ้าไม่มีการแห่พระธาตุแล้ว ชาวสวนบางระมาดจะเกิดโรคภัยไข้เจ็บและภัยพิบัติต่างๆ ...

ในกทม.สาร ฉบับกลุ่มเขตเหนือ "กรุงธน" (2542:4) ได้รายงานบรรยากาศของประเพณีชักพระซึ่งจัดขึ้นระหว่าง 23-25 พฤศจิกายน 2542 ไว้ตอนหนึ่งว่า

... เริ่มจากพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐาน นับพระบรมสารีริกธาตุได้ 40 องค์ และพระอัครสาวกได้ 29 พระองค์ (การปรากฏของพระบรมสารีริกธาตุและพระอัครสาวกจะมากน้อยไม่เท่ากันในแต่ละวัน แต่ตัวเลขที่เขียนนี้เป็นปรากฏในวันพิธีแห่) อัญเชิญประทับเรือตั้งพร้อมด้วยเรือบุปผชาติและเรือตามขบวนร่วม 40 ลำ ออกจากวัดนางชี เขตภาษีเจริญ ล่องไปตามคลองภาษีเจริญเพื่อให้ชาวบ้านประชาชนได้สักการะตามประเพณี

ระหว่างทางที่ขบวนเรือพิธีแห่ไปตามลำคลองนั้น ชาวสวนริมคลองจะตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูปเพื่อประพรมน้ำพระพุทธมนต์เป็นสิริมงคลแก่ของเจ้าบ้าน ผ่านโรงเรียนที่อยู่ริมคลองหลายแห่ง ต่างก็นำนักเรียนตัวเล็กตัวน้อยขึ้นชมขบวนแห่เพื่อปลุกฝังประเพณีของท้องถิ่นให้ได้ดี

นำหน้าขบวนเรือพิธีเป็นเรือรับบริจาคเพื่อบำรุงพระพุทธศาสนาซึ่งใครไม่เคยได้ร่วมพิธีมาก่อนก็คงไม่ทราบวิธีการทำบุญของชาวริมคลองเมื่อเรือบริจาคผ่านหน้าบ้าน ใครศรัทธาทำบุญก็กวักเรียกเจ้าหน้าที่ก็จะยื่นถุงรับบริจาคที่ต่อไม่ด้ามยาวออกไปรับเงินทองสิ่งของ

เรือผ่านไปตามคลองบางกอกใหญ่ ระหว่างทางเมื่อจะต้องลอดใต้สะพาน พระบรมสารีริกธาตุจะถูกอัญเชิญขึ้นบกเพื่อพ้นจากสะพานและอัญเชิญลงเรือแห่ต่อ ทำอย่างนี้ทุกครั้งที่ผ่านสะพาน เพื่อลอยลำไปเรื่อยจนเลี้ยวเข้าคลองชักพระ เขตตลิ่งชัน เตรียมขึ้นทำวัดไก่อี๋ย เพื่อ

อัญเชิญประทับให้ประชาชนได้สักการะชื่นชม ตามประวัติจารึกไว้ว่าเป็นการพักฉันเพล และจะอัญเชิญกลับยังที่ประดิษฐานแห่งวัดนางชีเช่นเดิม

เมื่อพระบรมสารีริกธาตุอัญเชิญมาถึงวัดโก่เตี้ย ประชาชนมากมายเฝ้ารอสักการะประพรมน้ำพระพุทธมนต์ต่อแถวกันยาวเหยียด บ้างนำน้ำพระพุทธมนต์กลับไปบูชาเสริมสร้างสิริมงคลตามความเชื่อ หลังจากพระฉันเพลแล้วขบวนแห่เรืออัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุกลับเสด็จประทับ ณ วัดนางชี เช่นเดิม...

พระวิรัตน์สิริธัมโม วัดทอง (บางพรหม) เล่าถึงภาพของประเพณีแห่ชักพระในอดีตตั้งแต่ก่อน พ.ศ.2499 ไว้ว่า เรือที่มีพระบรมสารีริกธาตุจะเป็นเรือเปิดประทุนมีมณฑป ส่วนชาวบ้านที่พายเรือเข้ามาร่วมจะแต่งตัวกันอย่างสวยงาม ระหว่างทางมีการบรรเลงเพลงมโหรี แต่ในระยะหลังจะเปิดแผ่นเสียงหรือเทปแทน หลังจากชักพระถึงวัดโก่เตี้ยแล้วจะมีการแข่งเรือโดยแบ่งเป็นประเภทตามยาว (คิดเป็นศอก) ของเรือที่บริเวณหน้าวัดโก่เตี้ย

เป็นที่น่าสังเกตว่า ประเพณีแห่ชักพระนอกจากพบว่าจัดที่วัดนางชีในวันแรม 2 ค่ำ เดือน 12 แล้ว พระมหาทับ (อดีตเจ้าอาวาสวัดสมรโกฏี) ยังเล่าว่ายังพบว่าการชักพระที่วัดท้ายเมือง จ.นนทบุรี ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 12 และที่วัดเชิงหวาย กรุงเทพฯ ในวันแรม 4 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งเป็นการชักพระไปตามคลองเช่นเดียวกัน จัดงานในวันที่ใกล้เคียงกัน และผ่านพื้นที่ส่วนเช่นเดียวกัน ซึ่งการชักพระในอดีตจะใช้เชือกผูกไว้กับเรือพระบรมสารีริกธาตุแล้วโยงไปผูกกับเรือของชาวบ้านที่อยู่ข้างหน้าหลายลำแล้วจึงช่วยกันพายไปข้างหน้า เชื่อว่าเมื่อทำแล้วจะได้บุญ

ประเพณีเทศน์มหาชาติ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ในตอนเช้าเริ่มเทศน์กัณฑ์ทศพรเป็นกัณฑ์แรก ถัดกันว่าเป็นกัณฑ์ครู และต่อด้วยกัณฑ์ต่าง ๆ ตามลำดับ บางกัณฑ์เช่นกัณฑ์มัทรีจะมีการแสดงประกอบด้วย วันรุ่งขึ้นจบด้วย "การเดินคาถาพัน" แต่ปัจจุบันการเทศน์มหาชาติบางวัดเช่นที่วัดมะกอกจะเทศน์ให้จบภายในครึ่งวัน โดยเทศน์ 13 กัณฑ์อย่างย่อ ขึ้นด้วยด้วยกัณฑ์ทศพรและจบด้วยคาถาพัน เจ้าภาพของแต่ละกัณฑ์จะจัดเตรียมกัณฑ์เทศน์ไปตั้ง มีดินเทียนวางบนพานแว่นฟ้า ชาวสวนบางระมาดทำบุญร่วมกันโดยนำเงินไปติดไว้ที่ไม้และปักที่ต้นเทียน

ที่วัดช่างเหล็ก มีพระนักเทศน์มหาชาติอยู่หลายรูป เช่น พระมหาธีรวัฒน์ ธีรปัญญา ซึ่งมีชื่อเสียงมาก เพราะสามารถเทศน์กัณฑ์ที่ถือกันว่ายากที่สุดคือ กัณฑ์มหาธาต ได้ไพเราะยิ่ง และถูกแบบแผน พระสงฆ์ เขมจิตโต อดีตเจ้าอาวาสวัดช่างเหล็กซึ่งมรณภาพแล้ว และพระสมชาย ปัญญาพโล มีชื่อในการเทศน์กัณฑ์ทศพร

วัดส่วนใหญ่ในบางระมาดยังคงมีการเทศน์มหาชาติอยู่เช่น วัดมะกอก แต่เดิมจะเทศน์ในวันขึ้น 12 ค่ำ เดือน 12 แต่เมื่อประมาณ 3 ปี ที่ผ่านมาได้เปลี่ยนเป็นการเทศน์ในวันสารทไทย เพื่อ

สะดวกแก่ญาติโยมในการทำบุญพร้อมกันภายในวันเดียว โดยเทศน์ตั้งแต่เวลา 6.00-12.00 น. ส่วนวัดจำปาจะเทศน์ราวในเดือน 9 โดยนิมนต์พระที่มีชื่อเสียงจากวัดหลักสี่ วัดเสมียนนารี วัดช่างเหล็ก เป็นต้น มาเทศน์ประกอบกับการแสดงทรงเครื่อง ส่วนทางวัดสมรโกฏิได้เลิกจัดมาประมาณ 10 ปีแล้ว

คืนวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 12 เป็นเทศกาลลอยกระทง ไม่มีงานบุญแต่อย่างใด ในตอนกลางคืนแต่ละครอบครัวจะนำกระทงมาลอยเพื่อขอขมาต่อแม่พระคงคาที่ทำให้หน้าที่ใช้สอยดีมีกินสกลปรก ในกระทงอาจใส่หมากพลู เงินเหรียญเข้าไปด้วย

การเปลี่ยนแปลงของประเพณี 12 เดือน

ประเพณีบางอย่างได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปและตามความเจริญทางวัตถุที่ได้เข้ามามีอิทธิพลในชีวิต นำเสียดายที่คนรุ่นหลังไม่ได้เห็นภาพความสนุกสนานรื่นเริง ความร่วมมือร่วมใจกันจัดงานของคนในอดีตอีกต่อไป ประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปได้แก่

1. งานก่อเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ ในสมัยก่อนลานวัดจะเป็นดิน หิน ทราย เมื่อถึงวันสงกรานต์ ชาวสวนบางระมาดจะช่วยกันขนทรายเข้าวัด และร่วมกันก่อเจดีย์ทรายอย่างสนุกสนาน ในปัจจุบัน ลานดินลานทรายกลายเป็นลานปูน จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องขนทรายเข้าวัด และก่อพระเจดีย์ทรายอีกต่อไป
  2. ประเพณีสลากภัตทุเรียน เดิมเมื่อถึงฤดูกาลแรกออกผลชาวสวนจะจัดงานสลากภัตทุเรียน คือ การนำทุเรียนไปถวายพระ หลังจากต้นทุเรียนแถวบางระมาดถูกน้ำท่วมตายเกือบหมด ประเพณีทำบุญสลากภัตจึงเลิกไป
  3. ประเพณีขอกทานกระยาสารท เมื่อถึงวันสารทไทยในเดือน 10 แพบทุกครัวเรือนจะทำกระยาสารทเพื่อไปทำบุญที่วัด แจกญาติสนิทมิตรสหาย และเตรียมไว้ให้ผู้ที่มาพายเรือและร้องเพลงขอกทานกระยาสารทด้วย เพื่อให้ผู้ที่ขอกทานกระยาสารทได้รวบรวมไปทำบุญที่วัด ในสมัยก่อนประเพณีขอกทานกระยาสารทจะได้ทั้งความอิ่มใจและความสนุกสนานรื่นเริง
- แต่ปัจจุบันประเพณีขอกทานกระยาสารทไม่มีแล้ว เพราะคนที่เคยร้องเพลงขอกทานกระยาสารทได้ล้มหายตายจากไปบ้าง และในระยะหลังคนที่พายเรือร้องเพลงขอกทานกระยาสารทก็ดื่มสุราจนเมามาย บางคนก็ร้องขออย่างไม่สุภาพ ประกอบกับตามบ้านต่าง ๆ ไม่ค่อยได้ทำกระยาสารทกันแล้ว เพราะคงใช้ที่ทำกระยาสารทมีราคาแพง บทเพลงที่ใช้ร้องจึงถูกลืมเลือนไปจากความทรงจำเช่นกัน

4. ประเพณีตักบาตรเทโวที่วัดจำปา ปัจจุบันนี้มีผู้คนไปร่วมงานทำบุญน้อยกว่าแต่ก่อน เนื่องจากก่อนหน้านี้บางปีน้ำท่วมมากจนถึงหัวเข่าไม่สะดวกกับการตั้งชบวนแห่ดาวดิงส์ ประกอบกับมีถนนตัดเข้ามาในชุมชน ทำให้ชาวสวนหันไปตักบาตรเทโวที่วัดใกล้บ้านได้สะดวกยิ่งขึ้น เช่น ที่วัดมะกอกมีงานตักบาตรเทโวได้ 10 ปีแล้ว และที่วัดทอง (บางระมาด) ก็เริ่มตักบาตรเทโวมาได้ 3 ปี ภาพการร่วมทำบุญตักบาตรเทโวที่วัดจำปา โดยมีชบวนแห่จากชุมชนต่าง ๆ จึงเหลือเป็นเพียงภาพของวันวาน

5. ประเพณีแห่ชักพระ ในสมัยก่อนประเพณีนี้เป็นประเพณีของชาวบ้านชาวบางระมาด จะร่วมกันพายเรือออกไปร่วมชบวนแห่ชักพระที่ปากคลอง ทั้งเข้าร่วมประกวดเรือ แข่งเรือ ในปัจจุบันได้มีการสร้างประตูน้ำคลองชักพระเพื่อป้องกันน้ำท่วม ทำให้คลองแคบลง เรือเดินผ่านเส้นเดิมไม่ได้ มีผู้ไปร่วมน้อยลง หนึ่ง ประเพณีนี้ได้เปลี่ยนไปเป็นประเพณีของทางราชการ คือ เขตตลิ่งชัน เขตภาษีเจริญ และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กลายเป็นเจ้าภาพในการจัด ความสำคัญของประเพณีนี้จึงเปลี่ยนเป็นการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยวแทน ทำให้บทบาทต่อชุมชนลดลง

6. ประเพณีทอดกฐิน ปัจจุบันการทอดกฐินทางเรือยังคงมีอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก เพราะถนนเส้นใหม่ ๆ ตัดเข้าผ่านสวนมากขึ้น ชาวสวนจึงใช้ทางรถมากกว่า

7. ประเพณีลอยกระทง แต่เดิมเป็นประเพณีเล็กๆ เฉพาะครอบครัว ในปัจจุบันเขตตลิ่งชันได้จัดเป็นประเพณีใหญ่ เน้นความรื่นเริง

พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต

ชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย สัมพันธ์กับความเชื่อและพิธีกรรม ชาวสวนในอดีตมีพิธีดังต่อไปนี้

1. พิธีร่อนกระดัง

การร่อนกระดังเป็นพิธีกรรมสำหรับทารกแรกเกิดที่สัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่า "3 วันลูกผี 4 วันลูกคน" เป็นพิธีกรรมในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนสภาพมาเป็น "ลูกคน" ที่สมบูรณ์ โดยขณะที่กล่าว จะเวียนกระดังที่มีทารกไปทางขวา 3 รอบ แล้วจึงมอบกระดังที่มีทารกนั้นให้อีกคนหนึ่งรับ คนที่รับนั้นควรจะเป็นคนมีฐานะดี เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กร่ำรวยขึ้นในอนาคต พร้อมทั้งกล่าวให้พรทารก โดยกล่าวว่า "ลูกใครเอ๋ย มารับเอาไป ให้อยู่เย็นเป็นสุข..." ประเพณีนี้ได้สูญหายไปจากบางระมาดประมาณ 30-40 ปีแล้ว

2. พิธีโกนผมไฟ

ในสมัยก่อน เมื่อเด็กอายุประมาณ 3 เดือน จะมีการโกนผมไฟโดยให้พระภิกษุเป็นผู้โกนผมไฟให้ก่อน จากนั้นบิดามารดาและญาติพี่น้องจึงโกนต่อจากพระ การโกนผมไฟนี้จะมีการทำบุญเลี้ยงพระด้วย

3. พิธีโกนจุก

การไว้จุกมาจากความเชื่อว่าเป็นการแก้เคล็ดอย่างหนึ่ง กล่าวคือ หากให้เด็กไว้ผมจุกจะทำให้เลี้ยงง่าย จึงมักจะให้เด็กไว้ผมจุกตั้งแต่เล็กจนถึงอายุประมาณ 12-13 ปี แล้วจึงตัดจุก การตัดจุกนี้จะทำที่บ้านหรือทำที่วัดก็ได้ คนมีฐานะมักจะทำพิธีที่บ้านแล้วมาโกนจุกที่วัด ส่วนคนที่มีฐานะไม่ค่อยดีจะมาทำที่วัดตลอดพิธี พระจะเป็นผู้กำหนดวันมงคลที่จะทำพิธีให้ ส่วนใหญ่จะดูจากวันเกิดของเด็กแล้วเลือกวันที่เหมาะสม งานพิธีจะมีการตั้งบายศรี การทำขวัญและการทำบุญเลี้ยงพระ

การโกนจุกนี้หากบ้านไหนมีฐานะก็อาจจะตั้งเบญจาทูลูกขึ้นปั้ง เบญจานี้คือหยวกที่นำมาแกะสลักเป็นลวดลายต่าง ๆ ให้สวยงามแล้วเอามาซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกันลงมา เบญจานี้จะเอาไว้ให้เด็กขึ้นปั้งเวลาจัดขบวนแห่ไปวัดเรียกว่า "นั่งเบญจา" นอกจากนี้ยังให้เด็กแต่งกายอย่างสวยงาม บางครั้งก็เอาเครื่องละครมาแต่งด้วย เมื่อทำพิธีที่บ้านเสร็จแล้วก็จะตั้งขบวนแห่ไปวัด พระจะเป็นผู้ตัดจุกให้โดยเริ่มตัดจุกเมื่อพระสวดชัยภูโตเสร็จแล้ว พระจะเริ่มขริบผมก่อน จากนั้นบิดามารดาและญาติพี่น้องจึงค่อยมาตัดผมตามลำดับ

4. พิธีบวช

การบวชภาคถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตผู้ชาย ชาวบางระมาดเชื่อว่าการบวชนั้นเป็นมหากุศลและเพื่อระลึกถึงคุณบิดามารดา เมื่อบ้านไหนบวชลูกชายก็จะบอกเพื่อนฝูงและญาติพี่น้องให้มาร่วมทำบุญ และให้ผู้ที่จะบวชกล่าวขอขมาลาโทษ การบวชจะบวชเมื่ออายุ 20 ปี จะนิยมบวชกันก่อนเข้าพรรษา ส่วนใหญ่แล้วจะบวชกันที่วัดใกล้บ้านเพราะสะดวกกว่าจะไปวัดไกล ๆ

ก่อนวันบวชจะมีวันเตรียมงานเรียกว่า "วันสุกดิบ" วันสุกดิบนี้จะมีการเตรียมทำอาหารสำหรับใช้ในงานบวช เช่น แกงต่าง ๆ และขนมหวานจำพวกฝอยทอง ทองหยอด สังขยา เป็นต้น

ในวันบวช พิธีจะเริ่มแต่เช้าโดยจะมีการทำขวัญนาคซึ่งจะมีการแห่ขวัญนาคโดยหมอบำทำขวัญจากคลองบางพรหมด้วย จากนั้นจึงเลี้ยงพระแล้วแห่ไปวัด การแห่จะนำนาคซึ่งคือไป ขบวนแห่เป็น "รำกลองยาว" ประกอบด้วยวงดนตรีซึ่งมีแตรวงและกลองยาว ซึ่งแต่เดิมถิ่นที่มีชื่อเสียงของวงดนตรีประเภทนี้คือ บ้านลุ่ม ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 แขวงตลิ่งชัน ใกล้บริเวณวัดตลิ่งชัน แต่ภายหลังนิยมจ้างนักเรียนตามโรงเรียนวัดแทน หลังจากนั้นก็นำเด็กสาวซึ่งเป็นญาติของนาคมาถือ

ตื่นเทียนในขบวนแห่ การแห่ภาคส่วนใหญ่จะแห่ทางบกโดยเดินตามกันไป หากบ้านไหนไม่สะดวก เพราะอยู่ในสวนก็จะแห่ไปทางน้ำโดยใช้เรือชะล่าลำใหญ่แห่กันไปวัด เมื่อถึงวัดจะแห่ภาคไปรอบโบสถ์ การบวชมักจะทำให้เสร็จในเวลาพล เสร็จแล้วให้พระบวชใหม่ตักบาตรด้วย

การบวชมีหลายประเภท แล้วแต่ชาวบ้านจะเรียก เช่น บวชแก้บน บวชพักร้อน ซึ่งหมายถึงการบวชในฤดูร้อน เมื่อว่างเว้นจากการเรียนและการทำงาน

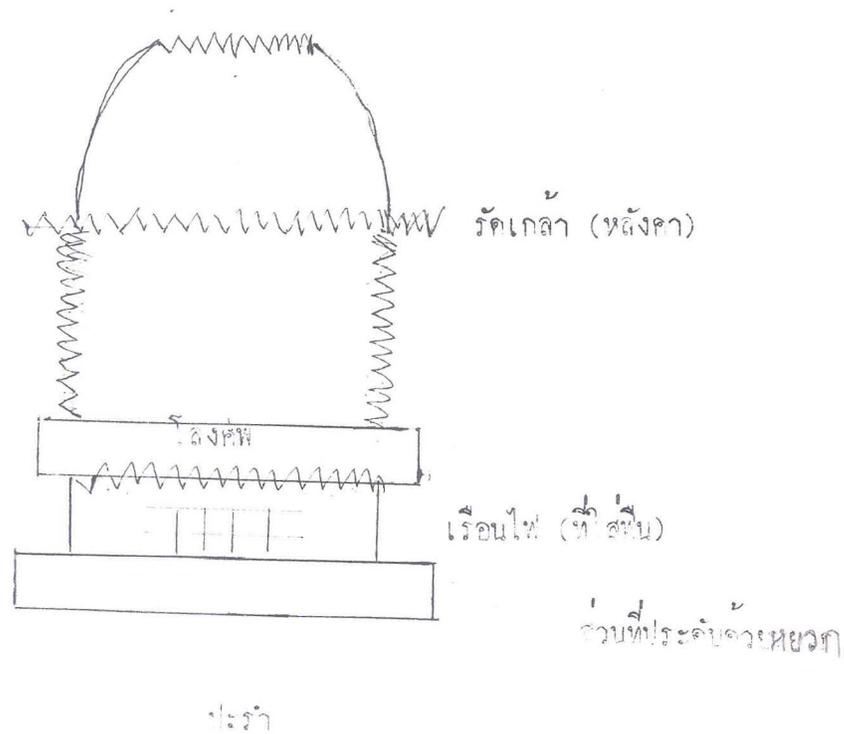
5. พิธีแต่งงาน

ชาวสวนส่วนใหญ่แต่งงานเมื่ออายุ 20 ปีขึ้นไป เพื่อให้มีความเป็นผู้ใหญ่เพียงพอที่จะสร้างครอบครัวใหม่ วันมงคลกำหนดโดยพระเป็นผู้ดูฤกษ์ยามให้สินสอดทองหมั้นกำหนดกันตามความเหมาะสม หากเป็นคนมีฐานะก็อาจจะให้ที่ดินเป็นของหมั้นด้วย งานแต่งงานก็เช่นเดียวกับงานบวชคือ จะมีการเตรียมทำอาหารในวันสุกดิบซึ่งสมัยก่อนจะมีการเตรียมงานกันอยู่หลายวัน การทำอาหารจะเตรียมการกันที่บ้านเจ้าสาว อาหารที่ใช้ในงานแต่งงานนี้จะต้องระวังเป็นพิเศษ เพราะจะมีการถือเคล็ดกัน โดยจะเลือกทำอาหารที่มีชื่อเป็นมงคล โดยจะหลีกเลี่ยงชื่ออาหารที่ไม่เป็นมงคล ดังเช่น อาหารประเภท "ยำ" และอาหารที่ทำจากผักกระเฉด ส่วนอาหารที่นิยมทำคือ ห่อหมก เพื่อจะได้ "เออออห่อหมก" กัน และลาบเพื่อจะได้มี "ลาภ" นอกจากนี้ก็มีพวกขนมจีนและแกงต่าง ๆ รวมทั้งขนมหวานที่มีชื่อเป็น "ทอง" เช่น ทองหยอด ฝอยทอง ฯลฯ ขนมโก๋ ถั่วตัด ขนมสิงโต ขนมปลาตะเพียน เป็นต้น

การแห่ขันหมากในสมัยก่อนแห่ไปทางเรือ แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็นทางบก เจ้าบ่าวยกขันหมากไปบ้านเจ้าสาวซึ่งจะเตรียมการต้อนรับไว้ ขันหมากประกอบด้วยสินสอดทองหมั้น ผ้าไหว้ และขนม เมื่อมาถึงบ้านเจ้าสาวจะมีการกั้นประตูเงิน ประตูทอง และประตูนาก ด้วยเข็มขัด เจ้าบ่าวต้องให้ซองเงินที่เตรียมไว้จึงจะผ่านไปได้ ในพิธีแต่งงานจะนิมนต์พระมาสวดมนต์ให้ศีลให้พร จากนั้นจึงมีการให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวตักบาตรและทำบุญเลี้ยงพระ เสร็จแล้วจึงมีพิธีรดน้ำ เป็นอันเสร็จพิธีภายในวันเดียว เมื่อแต่งงานแล้วจะอยู่บ้านเจ้าบ่าวหรือเจ้าสาวก็ได้แล้วแต่ความสมัครใจ

6. พิธีศพ

ในสมัยก่อนเมื่อมีคนตายนิยมเก็บศพไว้ที่วัดเป็นเวลา 1-3 ปี แต่ปัจจุบันส่วนใหญ่จะเก็บศพไม่นานเพื่อไม่เป็นการเสียเวลาในการจัดงานบ่อยครั้ง ชาวบ้านเล่าว่าการเก็บศพในอดีตนั้นจะเก็บไว้ที่วัดจนโกดังเก็บศพมีหีบศพสูงถึงหลังคา ที่เก็บศพไว้นานเป็นเพราะชาวบ้านบางคนไม่ค่อยมีเงินจึงเก็บศพไว้ก่อน ต่อเมื่อมีเงินแล้วจึงนำศพมาเผา นอกจากนี้บางบ้านก็นำศพไปฝังดินให้เน่าเปื่อยเพื่อเวลานำมาเผาจะได้เผ่าง่าย การสวดศพอาจตั้งศพไว้สามวันหรือเจ็ดวัน

ในอดีต เมื่อประมาณก่อนปีพ.ศ.2513 วัดส่วนใหญ่ในบางระมาดไม่มีเมรุเผาศพถาวร
 อย่างในปัจจุบัน ทุกวัดจะใช้เมรุลอยหรือปะรำในการเผาศพ (ดูภาพปะรำ) ซึ่งเช่าจากวัดข้างเหล็ก
 วัดจำปา วัดมะกอก และวัดดิ่งชัน ราคาเช่าก็ต่างกันไปตามความสวยงามของเมรุ มีราคาตั้งแต่
 1,000 บาท จนถึง 10,000 บาท จะมีการตกแต่งปะรำด้วยหอยกกล้วยที่สลักเป็นรูปต่าง ๆ รวมทั้ง
 การสลักหัวไชเท้า มัน หรือฟักทอง ก่อนเผาศพอาจมีมหรสพในงานศพ เช่น โขนหน้าไฟ ซึ่งจะมี
 มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพ เจ้าภาพที่มีฐานะนิยมจ้างวงปี่พาทย์มอญมาบรรเลงทั้ง
 วัน เริ่มตั้งแต่เวลา 8.30 น. หยุดพักเป็นระยะ ๆ จนกว่าจะเสร็จพิธีเผา ประมาณ 6 โมงเย็นจึงเลิก
 เพลงที่นิยมเล่นเป็นเพลงประเภทลำเนียงมอญ เรียกกันว่า "เพลงประจักษ์" จะขาดไม่ได้ ชาวบ้านคู้
 หู บางงานอาจมีมหรสพในตอนกลางคืน เช่น หนังตะลุง โขน ละคร เป็นต้น งานศพนี้จัดกันตาม
 สะดวก ยกเว้นวันสำคัญทางศาสนาหรือวันที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์จะไม่เผาศพ ปัจจุบันทุก
 วัดมีเมรุถาวรกันทุกวัด ยกเว้นวัดสมรโกฏิที่ไม่มีเมรุ ชาวบ้านจึงมักไปเผาศพที่วัดทอง (บาง
 ระมาด) ซึ่งอยู่ใกล้กัน

ในการจัดงานศพทุกครั้ง ผู้มีส่วนสำคัญในการจัดงานศพ คือช่างแทงหอยกกล้วย หรือที่
 เรียกกันสั้น ๆ ว่า ช่างแทงหอยก และสัปเหร่อ

ชาวบางระมาดไม่มีผู้ใดไม่รู้จักนายอรุณ วางจันทร์ ช่างแทงหยวกมือหนึ่งในย่านนี้ ลุงอรุณได้เล่าถึงประสบการณ์ที่ทำปะรำและแทงหยวกที่เคยทำมาแล้วทุกวัดในบางระมาดและวัดนอกเขตอื่น ๆ เช่น วัดดลิ่งชัน วัดสุวรรณคีรี วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นต้น นอกจากนี้ยังแกะสลักมัน หัวไชเท้าตกแต่งปะรำเป็นรูปตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ เช่น พระราม พระลักษมณ์ หนุมาน สีดา กุมภกรรณ เป็นต้น

สาเหตุที่ลุงอรุณยึดอาชีพนี้เนื่องจากเมื่ออายุประมาณ 15 ปี เห็นเพื่อนบ้านทำก็คิดอยากทำบ้างจึงจำมาทำเป็นอาชีพ ประกอบกับปู่เป็นช่างเขียน ช่างปั้นอยู่แล้วจึงเป็นแรงบันดาลใจให้อยากทำ การทำอาชีพนี้นั้นทำกันเป็นทีม ทีมละประมาณ 4-5 คน แบ่งหน้าที่กันทำว่าใครแทงหยวก ใครแกะสลักมันและหัวไชเท้า ใช้เวลาทำ 1 วัน จึงแล้วเสร็จในวันสุกดิบก่อนการเผาศพ 1 วัน เพื่อความสวยและความสด

การรับงานนั้นจะทราบจากคนดูแลปะรำ ถ้าเจ้าภาพเช่าปะรำที่วัดใด เช่น วัดจำปา วัดช่างเหล็ก วัดดลิ่งชัน วัดสุวรรณคีรี คนที่ให้เช่าปะรำจะมาบอกลุงอรุณให้แทงหยวก ซึ่งเมื่อประมาณ 30-40 ปีที่แล้วได้ค่าจ้างประมาณ 1,000 ถ้าแบ่งกันแล้วจะได้คนละประมาณ 200-300 บาทแต่ปัจจุบันค่าจ้างอยู่ที่ประมาณ 10,000 บาท ซึ่งในตอนนี้นลุงอรุณมีลูกชายเป็นผู้สืบทอด บางครั้งลุงอรุณก็รับทำเองบ้าง

ปัจจุบันการแทงหยวกเริ่มลดน้อยลง จากเดิมที่ใช้ประดับปะรำ และสลักหยวกเป็นชั้นๆ เพื่อทำเบญจาในงานโกนจุก เหลือแต่เพียงใช้ประดับโลงศพ เนื่องจากไม่ได้ใช้ปะรำเปลี่ยนเป็นเมรุกันหมด หยวกกล้วยที่ใช้ประดับปะรำได้เปลี่ยนบทบาทจากการใช้ประดับปะรำกลางแจ้งและใช้ถอดมาดับไฟที่ลูกไหม้แรงเกินไปกลายเป็นเครื่องประดับโลงศพสำหรับผู้มีฐานะในศาลาสวดศพแทน

ส่วนสัปเหร่อเป็นบุคคลสำคัญมากอีกคนหนึ่งในงานศพ ตั้งแต่เริ่มต้นงานจนจบงาน เป็นผู้ทำพิธีกรรมต่าง ๆ ที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่ง อย่างในกรณีของนายปรุง นิยมถนอม สัปเหร่อวัดมณฑป อายุ 74 ปี ลุงปรุงเล่าว่าสาเหตุที่เป็นสัปเหร่อเพราะความจำเป็น เนื่องจากวัดมณฑปไม่มีผู้สืบทอดจากสัปเหร่อคนเก่า ดังนั้นเจ้าอาวาสจึงขอร้องให้เป็นสัปเหร่อตั้งแต่ปีพ.ศ.2532 จวบจนปัจจุบัน

ขั้นตอนการเรียนวิชา ขั้นแรกต้องมีการครอบครูเป็นเวลา 3 วัน วันละประมาณ 1 ชั่วโมง ตั้งแต่เวลา 1 ทุ่มจนถึง 2 ทุ่ม โดยนั่งประนมมืออยู่ในวงสายสิญจน์ เมื่ออาจารย์บริกรรมคาถาเสร็จก็รดน้ำมนต์เป็นอันเสร็จพิธี หลังจากนั้นจึงเรียนคาถาอาคมภาษาบาลีและภาษาไทยสำหรับผู้ที่เป็นสัปเหร่อจากอาจารย์ แต่ในปัจจุบันผู้สืบทอดต้องการเป็นสัปเหร่อก็จะครอบครูให้เป็นแบบ

นายอรุณ วาจันทร ช่างแทงหยวก

ฉบับย่อไม่เกินครึ่งชั่วโมง โดยเสียค่าครู 12 บาท

ส่วนรายได้ของสัปเหร่อขึ้นอยู่กับจำนวนศพและความอนุเคราะห์ของเจ้าภาพ ถ้าศพมากก็มีรายได้มาก มีรายได้ต่อศพประมาณ 700-1,500 บาท ถ้าเป็นศพยากจนก็ไม่มีค่าจ้าง บางวัดมีเงินเดือนให้สัปเหร่อด้วย เช่น วัดทอง (บางระมาด) 1,000 บาท หรือวัดเจ้าอาม (บางขุนนนท์) 1,500 บาท และถ้าสัปเหร่อวัดนั้นไม่ว่างก็จะติดต่อขอแรงสัปเหร่ออีกวัดหนึ่งให้ไปช่วยจัดการงานศพแทน

ขั้นตอนในงานศพ เริ่มตั้งแต่การรดน้ำศพจนถึงการเก็บกระดูก สิ่งที่สำคัญที่สุดคือก่อนนำศพเข้าโลง สัปเหร่อจำเป็นต้องทำน้ำมนต์ "ธรรณีสาร" ในการประพรมโลงศพและตนเองเพื่อป้องกันไม่ให้เข้าตัวเอง โดยใช้มีดหมอแช่ในขันน้ำมนต์แล้วท่องคาถาร่วมเวียนเทียน 3 รอบ เวลาแช่มีดหมอในขันจะมีน้ำผุดปุด ๆ ขึ้นมา นอกจากนี้ยังต้องท่องคาถาในทุกขั้นตอนในพิธีศพ ไม่ว่าจะเป็นการบรรจุศพลงโลง มัดตราสัง การเคลื่อนศพ การเผาศพ เป็นต้น ซึ่งแตกต่างกันตามขั้นตอนในพิธี เช่น คาถาเชิญวิญญาณ ขับโลวิญญาณ ปลอญวิญญาณ ส่งวิญญาณ สะกดวิญญาณ เป็นต้น สัปเหร่อยังต้องเหน็บ "มีดหมอ" ซึ่งเป็นมีดที่ต้องนำไปให้อาจารย์ทำพิธีลงอักขระเป็นมีดหมอไว้ที่ตัวทุกครั้งในพิธีศพ เชื่อว่าช่วยป้องกันตัว

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพอีกหลายอย่าง ดังนี้

- ถ้ามีคนตายภายในบ้านหรือในสวนของคนๆ นั้นจะจัดงานศพที่บ้านเพราะถือว่าตายภายในบ้าน แต่ถ้าตายในสวนจะต้องนิมนต์พระไปทำบุญที่สวนตรงที่มีคนตาย ถ้านำคนตายในบ้านไปสวดศพที่วัด เชื่อว่าผีจะเข้าบ้านไม่ได้

- การมัดมือศพแบบประนมมือพร้อมดอกไม้ธูปเทียน เชื่อว่าเพื่อให้ผู้ตายนำไปไหว้พระธาตุจุฬามณีบนสวรรค์

- น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ จะใช้มะพร้าวอ่อนหรือแก่ก็ได้ เชื่อว่าเป็นการชำระล้างให้คนตายบริสุทธิ์ก่อนไปไหว้พระจุฬามณี ส่วนเนื้อมะพร้าวเชื่อว่าเมื่อกินแล้วจะช่วยให้นอนไม่กัดฟัน

- เงินปากผี เป็นเงินที่ให้คนตาย แต่ลุงปรงสัปเหร่อเชื่อว่า เงินนี้เป็นของดีวิเศษที่ช่วยป้องกันภัยมาสู่ตนเองได้ แต่ปัจจุบันได้เลิกทำแล้วเพราะเหรียญเงินปัจจุบันเล็กมาก จึงกลัวว่าศพจะกลืนลงไป ซึ่ง อ.ปราณี วงษ์เทศ ได้แสดงทัศนะว่าเงินปากผีเป็นกุศโลบายว่าตายไปแล้วแม้แต่เหรียญก็นำติดตัวไปไม่ได้ ให้ละวางในสมบัติบ้าง

- ถ้าแมวดำข้ามศพเชื่อว่าจะทำให้ศพลุกขึ้น

- ศพตายโหงหรือตายทั้งกลม เชื่อว่าวิญญาณจะแรง (แต่ลุงปรงก็ทำพิธีเหมือนศพทั่วไปไม่ว่าเป็นเพศชายหรือหญิง เด็กหรือผู้ใหญ่) จะไว้ศพที่วัด

ในปัจจุบันพิธีกรรมหลายอย่างได้เปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของสังคม พิธีที่เกี่ยวกับการเกิดไม่มีอีกแล้ว ที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่คือ พิธีบวช พิธีแต่งงาน และพิธีศพ แต่ขั้นตอนต่างๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก

ความเชื่อ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ

สภาพแวดล้อมหรือธรรมชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำสวน แต่ชาวสวนก็ไม่ได้มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปลูกพืชชัดเจนเท่ากับที่ชาวนาปฏิบัติต่อต้นข้าวในรูปของการทำขวัญข้าว

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการทำสวนของชาวสวนในอดีต มีดังนี้

ความเชื่อเรื่องการปลูกต้นไม้

- ชาวสวนนิยมปลูกพืชในวันพฤหัสบดี เนื่องจากถือว่าเป็นวันครู เป็นวันมงคล
- ในการปลูกกล้วย จะมีพิธีที่มากกว่าพืชชนิดอื่น กล่าวคือ มีการว่าคาถาเฉพาะ ชาวสวนจะกระแทกหน่อกล้วยลงไปในหลุมที่ขุดไว้ มีความเชื่อว่า จะทำให้กล้วยตกเครือเป็นจำนวนมาก คาถาที่ชาวสวนบางระมาดท่องจำกันมาได้แก่

"อีดอกทองสิบสองหวี อีช่างเย็บอีก 7 หวี"

น่าสังเกตว่าการปฏิบัติต่อต้นกล้วยจะค่อนข้างรุนแรง ไม่เล่าโลมเอาอกเอาใจเช่นที่ปฏิบัติต่อต้นข้าว

- ความเชื่อเรื่องต้นไม้ที่ห้ามปลูก

ต้นไม้ที่ห้ามปลูกมักเกี่ยวกับความไม่เป็นมงคลของเจ้าของบ้าน เช่น ต้นโศก เชื่อว่าปลูกแล้วจะนำความโศกเศร้ามาให้ ปลูกได้เฉพาะที่วัดกับวังเท่านั้น

ต้นจำปา จำปี เชื่อว่าปลูกแล้วจะทำให้เสียชีวิต เมื่อก่อนไม่ได้ห้ามปลูกแม้ว่าจะมีเด็กป็นแล้วพลัดตกลงมาแขนขาหัก

อีไถ เชื่อว่าเป็นต้นไม้ที่ษัตริย์นำเข้ามาจากต่างประเทศ คนสามัญจึงไม่ควรปลูกเพราะจะไม่เป็นมงคล

ต้นไม้ใหญ่ไม่นิยมปลูกใกล้บ้าน เพราะเชื่อว่ารากของต้นไม้จะไซทำให้บ้านร้าว คนในบ้านจะแตกแยกกัน

ความเชื่อเรื่องต้นไม้มงคล

มะยม นิยมปลูกหน้าบ้าน เพราะเชื่อว่าจะทำให้มีคนนิยมชมชอบ ส่วนต้นขนุนปลูกหลังบ้าน เชื่อว่าจะทำให้มีคนเกื้อหนุน สนับสนุน

สังเกตได้ว่าข้อห้ามต่าง ๆ เกี่ยวกับต้นไม้เหล่านั้นล้วนแต่เป็นต้นไม้ที่ปลูกในบริเวณบ้านและชื่อของต้นไม้ถือว่าสำคัญมาก มีผลต่อผู้อยู่อาศัย

ความเชื่อเรื่องการขอฝน

ฝนเป็นปัจจัยสำคัญของการทำสวน ถ้าไม่มีน้ำ พืชก็แห้งตาย แม่ไม่เคยขาดแคลนน้ำเพราะมีน้ำจากคลองเข้ามาพักอยู่ในบริเวณลำกระโดง แต่ชาวบางระมาดในอดีตก็มีพิธีกรรมขอฝนเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไปโดยใช้วิธีการแห่นางแมวและบนกับเจ้าพ่อขุนที่ศาลเจ้าพ่อริมคลองบ้านไทร (ดู เจ้าพ่อขุน)

การแห่นางแมว

ชาวสวนบางระมาดเคยมีการแห่นางแมวขอฝนเมื่อประมาณ 55 ปีก่อน ผู้ใหญ่จะเคาะเกราะแห่แมวไปตามบ้านต่าง ๆ และมีการนำน้ำมนต์ไปรดหัวนางแมว

ความเชื่อในปรากฏการณ์จันทรุปราคาและสุริยุปราคา

จันทรุปราคาหรือราหูอมจันทร์ ปัจจุบันเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่คนชุมชนบางระมาดในอดีตเชื่อว่า เมื่อเกิดราหูอมจันทร์เมื่อใดก็ให้เคาะกระป๋อง ตีกลอง ตีต้นไม้ ให้ต้นไม้รู้สึกตัวเพื่อจะได้ออกดอกออกผลมาก ๆ บ้างก็ว่าใช้สากรน้ำไปเคาะกับต้นไม้

นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออีกว่า ถ้าเกิดราหูอมจันทร์เมื่อใดคนท้องต้องเอาเข็มกลัดแล้วกลั้นใจกลัดที่ท้อง ไม่เช่นนั้นลูกจะออกมาตาเหล่

ส่วนสุริยุปราคานั้น เชื่อกันว่าถ้าจะดูดวงอาทิตย์ให้เอาขันใส่น้ำดู ตาจะได้ไม่บอด

ความเชื่อเรื่องดาวตก

ชาวบ้านเชื่อว่าดาวตกหรือผีพุ่งไต้ คือเทวดาที่จะลงมาจุติยังโลกมนุษย์ ถ้าใครเห็นห้ามทักเด็ดขาด เพราะจะทำให้เทวดาไปเกิดในท้องสุนัข

ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ

ความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ชาวบางระมาดนับถือพระพุทธรูปสำคัญอยู่ 3 องค์ เชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์สามารถดลบันดาลให้เป็นไปตามคำอธิษฐานของผู้ขอได้ พระพุทธรูป 3 องค์ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า "หลวงพ่อ" แสดงความสนิทสนมเสมือนเป็นคนที่มีความจริงใจ ได้แก่ หลวงพ่อดำ หลวงพ่อแดง และพระป่าเลไลย์

- หลวงพ่อดำ หลวงพ่อดำ หมายถึง พระพุทธรูปที่ลงรักดำ นำสังเกตว่า คำว่า 'หลวงพ่อดำ' เป็นคำกลาง ๆ ที่ชาวบ้านในภาคกลางเรียกขานพระพุทธรูปสีดำ ซึ่งมักประดิษฐานอยู่ในวิหาร และมีความศักดิ์สิทธิ์ หลวงพ่อดำจึงปรากฏอยู่ทั่วไป เช่นหลวงพ่อดำวัดประดู่ หลวงพ่อดำวัดมะพร้าวเตี้ย เป็นต้น

สำหรับชาวคลองบางระมาด หลวงพ่อดำหมายถึงพระพุทธรูปลงรักดำที่อยู่ที่วัดช่างเหล็ก วัดอังกูลา วัดสมรโกฏิ และวัดทอง ชาวบ้านเชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ ส่วนการแก้บนจะแตกต่างกันไปตามความเชื่อในหลวงพ่อดำแต่ละองค์ เช่น หลวงพ่อดำ วัดช่างเหล็ก ต้องแก้บนด้วยไข่เป็ด 100 ฟอง และการแสดงลิเก ในการแสดงลิเกต้องหันเวทิมาดตรงหน้าพระพุทธรูป ถ้าหันไปทิศอื่นจะเกิดเหตุ เช่น ฝนตก เป็นต้น ส่วนหลวงพ่อดำ วัดทอง ต้องแก้บนด้วยการจุดประทัด

- หลวงพ่อแดงและพระป่าเลไลย์วัดมะกอก ที่วัดมะกอกมีพระพุทธรูป 2 องค์ ได้แก่ หลวงพ่อแดงหรือพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย และพระป่าเลไลย์ ชาวบ้านเชื่อว่าสามารถช่วยให้แคล้วคลาดจากการเป็นทหารเกณฑ์ได้ ในฤดูกาลเกณฑ์ทหารเดือน 5 ชาวสวนจะมาบนบานกันเป็นจำนวนมาก มีเคล็ดอยู่ว่าเมื่อมาบนหลวงพ่อแล้วห้ามกลับบ้าน ต้องไปคัดเลือกทหารทันทีโดยว่ายน้ำข้ามคลองไปยังฝั่งตรงข้าม เล่ากันว่าผู้มาบนบานส่วนใหญ่รอดพ้นจากการถูกเกณฑ์ ส่วนการแก้บนนิยมใช้ไข่ต้ม

นอกจากนี้ยังเชื่อว่าผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุ เวลาเป็นนาค ก่อนทำขวัญนาคและก่อนจะสึกจากพระภิกษุ ต้องไปบอกกล่าวกับหลวงพ่อแดงและพระป่าเลไลย์ก่อน มิฉะนั้นอาจพินเพื่อนหรือเสียชีวิตได้

ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ แม้ชาวสวนจะนับถือพุทธศาสนา แต่ก็นับถือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ด้วยเช่นเดียวกัน เจ้าพ่อเจ้าแม่เป็นวิญญาณดีที่ช่วยเหลือคน เป็นที่พึ่งทางใจของชาวสวนบางระมาด ชาวสวนติดต่อกับวิญญาณเหล่านี้ผ่านร่างทรงและแสดงออกโดยการสร้างศาลไว้บูชา

หลวงพ่อดำ
ที่วิหารวัดทอง บางระมาด

หลวงพ่อดำ (องค์กลาง) วัดสมรโกฏิ

หลวงพ่อดำ
วัดรางเหล็ก

หลวงพ่อดำ วัดอภัย (วัดราง)

พระป่าเลไลย์ (บน)

วัดมะกอก

หลวงพ่อดัง (ล่าง)

มีความเชื่อว่าช่วยแก้ไขเคล็ดลางจากการเกณฑ์ทหาร

เจ้าพ่อที่ชาวบ้านนับถือ ได้แก่ เจ้าพ่อจ้อย เจ้าพ่อขุน เจ้าพ่อเงาะ หลวงปู่ฤาษี เสด็จพ่อหนองไทร ส่วนเจ้าแม่ได้แก่ แม่โพสพ เจ้าแม่ทับทิม

- เจ้าพ่อจ้อย

เจ้าพ่อจ้อยเป็นที่เคารพของคนในบริเวณนี้ ว่ากันว่าท่านมีพระขี้เป็นบริวารและเป็นพาหนะสำคัญ ช่วยปกป้องหมู่บ้าน เชื่อกันว่าท่านชอบทหาร คนที่มาบนบานขอให้รอดจากการเกณฑ์ทหาร มักกลับต้องเป็นทหาร แต่ท่านจะอำนวยความสะดวกให้แก่คู่บ่าวสาวและนาที่ที่จะมาลาบวช

ศาลเจ้าพ่อจ้อยบริเวณเขตตลิ่งชันมีอยู่ 2 แห่ง คือ ที่หมู่ 5 แขวงบางระมาด และหมู่ 15 แขวงตลิ่งชัน

ศาลเจ้าพ่อจ้อยที่แขวงบางระมาด อยู่ใกล้วัดจำปา ภายในศาลพบหัวกะโหลกและกระดูกบางส่วนของพระขี้ มีตัวอักษรจีนปิดทองคำเปลวซึ่งนายอรุณ วาจันท์ อายุ 74 ปี เล่าว่าเมื่อประมาณ 30-40 ปีมาแล้ว มีคนทรงเจ้าพ่อจ้อยชื่อ แจกใช้ เป็นคนนำอักษรจีนนี้มาติดไว้ ส่วนแผ่นไม้ที่สลักเป็นรูปหนูมาน 4 กร ที่ปิดด้วยทองคำเปลว นั้น คนทรงเจ้าพ่อหนูมานซึ่งเป็นผู้ชายอยู่ที่วัดทอง (บางระมาด) เป็นคนสร้างไว้ เพราะต้องการเชิญเจ้าพ่อหนูมานลงมาประทับทรงที่นี่ แต่ปรากฏว่าเจ้าพ่อหนูมานไม่ลงประทับทรง

มีเรื่องเล่าว่า ช่างได้ศาลมีถ้าพระขี้ซึ่งเป็นพาหนะของเจ้าพ่อจ้อย บางคนเล่าว่าเคยเห็นพระขี้ขึ้นมาบริเวณศาลแห่งนี้ในวันเพ็ญเดือน 12

เจ้าพ่อจ้อยมีบทบาทต่อชุมชนนี้มาตั้งแต่อดีต เห็นได้จากชื่อเดิมของหมู่บ้านที่ชื่อว่า "ชุมชนเกาะศาลเจ้า" ซึ่งมีที่มาจากชื่อของศาลเจ้าแห่งนี้ ส่วนของที่นำมาถวายแก้บนส่วนใหญ่เป็นสิ่งของทั่วไป เช่น ไข่ หัวหมู ข้าว ผลไม้ น้ำแดง เป็นต้น เล่ากันว่าถ้าผู้ใดกินลูกพลับที่นำมาถวายเจ้าพ่อจ้อยแล้วมักจะอาเจียนหรือท้องเสีย ภายในศาลยังมีตุ๊กตุนรูปพระขี้ซึ่งชาวบ้านนำมาแก้บนถวายเป็นบริวาร

งานประจำปีของศาลแห่งนี้จัดในวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี จะมีการเลี้ยงพระในช่วงเช้าซึ่งเป็นพระที่มาจากวัดจำปา และเล่นละครชาตรีถวาย รวมทั้งมีการทรงเจ้าพ่อจ้อยภายในงาน ซึ่งในหมู่บ้านปัจจุบันนี้มีคนทรงอยู่ 2 คน คือ นางละม่อม และนางช่วย นอกจากนี้ในวันสารทจีนก็จะมีคนจีนจากต่างถิ่นที่เคยอาศัยอยู่ที่นี้มาก่อนนำเครื่องมาเซ่นไหว้ประจำ

ศาลแห่งนี้นอกจากเป็นที่สถิตของเจ้าพ่อจ้อยแล้ว ยังเป็นที่สถิตของเจ้าพ่อกุมภกรรณอีกองค์หนึ่งเกิดขึ้นประมาณ 10 ปีแล้ว โดยมีนางเยื่อนเป็นร่างทรง

ศาลเจ้าพ่อบุญ คลองบางระมาด

เป็นที่ประดิษฐานของเจ้าพ่อบุญ และ เจ้าพ่อกุมภักดิ์

ศาลเจ้าพ่อยุณาจะเป็นศาล
ของชาวเรือที่เดินทางสัญจรในแม่น้ำ
เจ้าพระยา มีการนำหัตถะ หลก
และกระตักบางส่วนของจระเข้มาบูชา
เชื่อกันว่า จระเข้เป็นบริวารของเจ้า
พ่อ จึงนิยมแก้บนด้วยรูปตุ๊กตัจระเข้

ศาลเจ้าพ่อยุย เขตตลิ่งชัน

ภายในศาลมีเจว็ด ประจำเจ้าพ่อเจ้าแม่แควละองค์
และหูกะโหลกจระเข้ 3 หัว

ส่วนศาลเจ้าพ่อจ้อยที่หมู่ 15 เขตดลิ่งชั้น ตั้งอยู่ริมคลองดลิ่งชั้นซึ่งเชื่อมระหว่างคลองชักพระและคลองมหาสวัสดิ์ หน้าหน้าศาลออกสู่คลองดลิ่งชั้น เป็นศาลเจ้าที่ขึ้นทะเบียนกับกระทรวงมหาดไทย ปีหนึ่ง ๆ จะได้รับเงินค่าบำรุงศาลประมาณ 10,000 บาท เงินบริจาคบางส่วนได้มาจากการบริจาคของคนในชุมชน เงินส่วนหนึ่งได้นำมาบูรณะศาลเจ้า โดยเฉพาะในปี 2527 เป็นการบูรณะศาลเจ้าครั้งใหญ่ โดยขยายศาลให้ใหญ่กว่าเดิม เงินบริจาคบางส่วนได้นำมาเป็นทุนสร้างโรงละครซึ่งอยู่ติดกับศาลเจ้า

นายสมาน เนียมศิริ อายุ 62 ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 14 และเป็นผู้ดูแลศาลเจ้า เล่าว่า ศาลเจ้าแห่งนี้มีมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ในสมัยกรุงศรีอยุธยากองทัพพม่าได้เข้ามาเผาศาลแห่งนี้แต่ไม่ไหม้ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับจระเข้ว่า เจ้าพ่อจ้อยมีจระเข้เป็นพาหนะ ซึ่งสังเกตุได้จากภายในศาลเจ้ามีกะโหลกจระเข้ 3 หัว เช่นเดียวกับที่วัดจำปา และศาลเจ้าแม่ทับทิมที่วัดทอง (บางพรหม) เวลานั้นน้ำเต็มตลิ่งในเดือนหงายจะมีจระเข้ลอยขึ้นมาบริเวณหน้าศาล นอกจากนี้ต้นไทรบริเวณข้างศาลยังเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของพวกนกกับงูซึ่งเป็นบริวารของเจ้าพ่อจ้อยที่ได้จากการเล่นสกาชนะเจ้าพ่อโคกขามที่จังหวัดสมุทรสงคราม แต่ก่อนเคยพบว่ามีงูเป็นร้อย แต่ปัจจุบันน้อยลงไปแต่ก็ยังพบบ้าง เล่ากันว่าเมื่อคราวน้ำท่วมใหญ่พ.ศ.2485 มีผู้พบจระเข้ในแถบนี้

งานประจำปีที่ศาลเจ้าพ่อจ้อย แขวงดลิ่งชั้นมี 3 วัน คือ วันแรม 14 ค่ำ เดือน 6 จะสงฆ์น้ำเจว็ดซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่านอกจากเจ้าพ่อจ้อยแล้ว ในศาลแห่งนี้ยังเป็นที่สถิตของเจ้าพ่อเจ้าแม่องค์อื่นด้วย เช่น เจ้าแม่ันทวดดี (มเหสีของสมเด็จพระเจ้าตากสิน) ร่างทรงอยู่ศาลายา เจ้าพ่อสะแกทอง เจ้าแม่ศรีแพร เจ้าพ่อหลักโลกหรือเจ้าพ่อหลักเมือง เป็นต้น ในวันพิธีร่างทรงจะมารวมตัวกันที่ศาลแห่งนี้ ถ้าร่างทรงคนใดไม่มาเชื่อว่าเจ้าพ่อเจ้าแม่จะดลใจให้มาเอง วันแรม 15 ค่ำ เดือน 6 เป็นการเลี้ยงพระ และวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 7 จะนำละครชาตรีจากศาลหลักเมืองมาเล่นถวายเจ้าพ่อ

ส่วนร่างทรงเจ้าพ่อจ้อยที่ศาลนี้ แต่ก่อนคือแม่ของนายสมาน แต่ปัจจุบันคือนางตุ้ม ซึ่งเล่าว่าตนเองไม่ต้องการเป็นร่างทรงแต่เจ้าพ่อต้องการให้เป็น จึงบันดาลให้เจ็บป่วยก็จำเป็นต้องเป็นร่างทรง ผู้ที่จะมาให้เจ้าพ่อจ้อยช่วยเหลือต้องนำดอกไม้ธูปเทียนและเงิน 1 สลึงมาให้ ยกเว้นวันพระเจ้าพ่อจ้อยจะไม่มาเพราะต้องไปเฝ้าพระอิศวร (มีความเชื่อคล้ายกับชาวสวนบางระมาด บริเวณวัดอังกุลาที่เชื่อว่าตอนบ่ายหลวงพ่อดำจะไปเฝ้าพระอิศวร ถ้าจะหาหลวงพ่อดำในร่างทรงต้องมาหาช่วงเช้า)

ศาลเจ้าพ่อจ้อยอีกแห่งอยู่ที่ อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเจ้าพ่อจ้อยองค์เดียวกันแต่สามารถแยกร่างไปปรากฏอีกที่หนึ่งได้

● เจ้าพ่อขุน

เจ้าพ่อขุนเป็นผู้บันดาลความอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะฝนและพืชพรรณไม้ในสวน ศาลเจ้าพ่อขุนหรือศาลพ่อขุน ตั้งอยู่ใต้ต้นไทรริมคลองบ้านไทรซึ่งเป็นอีกชื่อหนึ่งของคลองบางระมาด บริเวณนี้เป็นพื้นที่ทำนาเป็นส่วนใหญ่ สถานที่นี้ทางรถไฟไม่ถึงถึงต้องไปทางเรือเท่านั้น สิ่งของที่เจ้าพ่อขุนชอบคือปลัดขิก ฉะนั้นจะพบมากที่ศาล การแก้บนมักจะแก้ด้วยการมีเพศสัมพันธ์ถวายและการเปิดอวัยวะเพศชายให้ดูเชื่อว่าเจ้าพ่อชอบเป็นพิเศษ เล่าว่าถ้าไม่ทำตามที่บนจะปัสสาวะไม่ออก

มีเรื่องเกี่ยวกับเจ้าพ่อขุน ชาวบ้านเล่าว่า

"แต่ก่อน มีผิวเมีย 2 คน บนว่าถ้าข้าวปีนี้ดี ไม่เสียจะร่วมเพศกันถวายให้เจ้าพ่อดูครึ่งหนึ่ง ปรากฏว่าปีนั้นข้าวดีจริง ๆ ผิวเมียจึงจุดธูปกลางแจ้งบอก แล้วก็มีเพศสัมพันธ์กันภายในบ้าน ปรากฏว่าตอนกลางคืนพ่อขุนมาเข้าฝันว่ามองไม่เห็น ผิวเมียคู่นี้จึงต้องทำใหม่กลางแจ้งโดยการรื้อหลังคาออกแล้วมีเพศสัมพันธ์กันอีกครั้ง เมื่อเสร็จกิจก็จุดธูปบอกพ่อขุนว่าถ้าขาดบนก็เข้าฝัน ถ้าไม่ขาดบนก็ไม่ต้องมาเข้าฝัน"

เรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่งเล่าว่า

"พ่อค้าและแม่ค้าพายเรือขายแตงมาจากสุพรรณบุรี ผ่านมาจนถึงบางระมาดก็ยังขายไม่ได้ เมื่อผ่านศาลพ่อขุนทั้งพ่อค้าและแม่ค้าซึ่งต่างอยู่กันคนละลำก็บนตรงกันว่า ถ้าขายแตงหมดจะมีเพศสัมพันธ์กับคนขายแตงอีกลำหนึ่ง ปรากฏว่าเมื่อถึงวัดมะกอกก็ขายหมดทั้งคู่ ทั้งคู่ดีใจแต่ไม่ได้แก้บน เมื่อกลับไปสุพรรณบุรี พ่อขุนมาเข้าฝันคนทั้งสองว่าไม่ได้แก้บนนะ ทั้งสองฝ่ายต่างก็เกิดความเขินอายที่จะบอกอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ในที่สุดต่างฝ่ายต่างก็ถามกันจนทราบ เมื่อถึงตอนกลางคืนทั้งสองจึงพายเรือมามีเพศสัมพันธ์ที่หน้าศาลพ่อขุน และได้เป็นผิวเมียกันตั้งแต่นั้นมา"

● เจ้าพ่อเงาะ

เจ้าพ่อเงาะมีศาลอยู่ริมคลองบางระมาด เคยมีการทรงและร่างทรงเมื่อ 50 ปีมาแล้ว แม้ปัจจุบันร่างทรงเสียชีวิตไปแล้วก็ยังมีผู้นับถือ

นางบุญชอบ จารุสัมฤทธิ์ เล่าว่า เคยมีญาติที่อยู่แถววัดสมรโกฏิเกรงว่าจะถูกเวนคืนที่ดินไปบนบาน ปรากฏว่าเส้นทางที่จะตัดถนนเลี้ยวไปทางสวนอื่นแทน ทำให้ชาวบ้านยังคงล้อมไผ่เจ้าพ่อเงาะ

● หลวงปู่ฤๅษี

คนทรงหลวงปู่ฤๅษีอยู่แขวงฉิมพลี แต่หลวงปู่ฤๅษีก็ได้รับความเคารพจากชาวชุมชนบางระมาดด้วยเช่นเดียวกัน

ปุดาหิ บ้านนายจวน รางโพน

ศาลตายาย
ตรงข้ามกับวัดสมรโถง

คนทรงหลวงปู่ฤๅษีชื่อ นายชวน ช่างปั้น อายุ 77 ปี เดิมทีนายชวนไม่เชื่อเกี่ยวกับการทรงเจ้า เพราะนับถือพุทธศาสนามากกว่า แต่ครั้งหนึ่งเกิดป่วยมาก หลวงปู่เข้าฝันให้รับเป็นร่างทรงแรก ๆ ก็ไม่ยอมรับ เมื่ออาการป่วยหนักแทบเอาชีวิตไม่รอดจึงยอมรับเป็นร่างทรง จากที่เคยเจ็บป่วยจนซบผอมเมื่อรักษาตัวอยู่ 7 ปี ก็กลับมาอ้วนเป็นปกติ นายชวนจึงนำวิธีรักษาของปู่ฤๅษีมารักคนอื่น ๆ อีกทอดหนึ่ง พิธีเข้าทรงจะมีเฉพาะวันพฤหัสบดีและวันอาทิตย์ โดยรับรักษาแต่คนป่วย ไม่มีการให้หวย หรือทำเสน่ห์ เพราะถือว่าเป็นบาปก่อให้เกิดเวรกรรมต่อกัน สิ่งสำคัญคือลุงชวนไม่ได้ทำเป็นธุรกิจเพราะเก็บค่าครูเพียง 6 สลึงเท่านั้น

- **เจ้าพ่อหนองไกร**

เป็นเจ้าพ่อที่เพิ่งเกิดขึ้นพร้อมเจ้าแม่ทับทิม ร่างทรงเป็นคนเดียวกับร่างทรงเจ้าแม่ทับทิม

- **เจ้าแม่โพสพ**

เป็นผู้พิทักษ์ต้นข้าวและดลบันดาลให้ข้าวอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านที่ทำงานด้วยนิยมนำหัวต่อนหัวนข้าวและदानา

ศาลเจ้าแม่โพสพตั้งอยู่บริเวณวัดสิริวนาราม ทางแยกไปวัดมะพร้าวเตี้ย

พระมหาทับ (อดีตเจ้าอาวาสวัดสมรโกฏิ) ได้กล่าวคำเรียกขวัญข้าวที่ย่าของท่านเคยใช้ประจำ ดังนี้

"แม่โพสพ เลิศลบโสภา ได้เลี้ยงลูกมา ไหญ่กล้าเพียงนี้ ลูกขอบวงสรวง ให้พวงมาลี ฐูปเทียนอัคคี ตามมีบูชา ขอเทพแม่เจ้า ปกเกล้าเกศา ทำไรทำนา ผลมาเหลือหลาย เก็บหาผลเหมือนขนบ่อทราย กันสิ่งอันตราย ทั้งหลายนานา"

คำเรียกขวัญดังกล่าวใช้เรียกขวัญตอนข้าวตั้งท้อง เก็บเกี่ยว และนำข้าวเข้ายุ้ง เครื่องประกอบพิธีได้แก่ หมากพลู ขนมนม อ้อย ถั่วตัด งาตัด พร้อมกับมีธงปัก มีข้อห้ามตอนเอาข้าวใส่กระบุงหามาต่อนเก็บเกี่ยวพอเป็นพิธีเพียงไม่กี่รวงว่า ห้ามเหยี่ยวหลังกลับไปเพราะจะพบแม่โพสพ และห้ามผู้ชายเรียกขวัญเพราะแม่โพสพเป็นผู้หญิง

- **เจ้าแม่ทับทิม**

การทรงเจ้าแม่ทับทิมเกิดขึ้นเมื่อ 30 ปีที่แล้ว เคยมีคนทรงเชื้อจีนย้ายมาจากถิ่นอื่นมาเช่าบ้านอยู่ใกล้วัดสมรโกฏิ

ศาลเจ้าแม่ทับทิมบริเวณนี้มี 2 ศาล ได้แก่ ศาลบริเวณหลังวัดกาญจนสิงหาสน์ (วัดทองบางพรหม) และบริเวณเชิงสะพานวัดรัชฎาธิฐาน (วัดเงิน)

ศาลเจ้าแม่ทับทิม
คลองบางพระ

ศาลเจ้าพ่อเงิน

ศาลเจ้าแม่ทับทิมบริเวณหลังวัดทอง (บางพรหม) ตั้งอยู่ริมคลองบางพรหม เป็นศาลที่ชาวไทยเชื้อสายจีนเคารพสักการะ โดยเฉพาะในวันตรุษจีน สารทจีน จะนำเครื่องเซ่นไหว้มาไหว้ทุกปี รวมทั้งนำปลัดขิกมาถวายเพราะเชื่อว่าเจ้าแม่ชอบ

พระปลัดวิรัตน์ศิริธัมโม วัดทอง (บางพรหม) เล่าว่า เดิมศาลแห่งนี้มีขนาดใหญ่กว่าในปัจจุบัน แต่เนื่องจากทรุดโทรมจึงได้สร้างใหม่ มีขนาดเล็กกว่าเดิม ภายในศาลเคยมีหวักะโหลกจระเข้จำนวน 3 หัว แต่ปัจจุบันได้หายไปแล้ว และมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับจระเข้ว่าในเดือน 12 ของทุกปี จะมีจระเข้ขึ้นมาที่หน้าศาล ถ้ามีคนมามุงดูกันมากจะหายตัวไป

ศาลเจ้าแม่ทับทิมบริเวณเชิงสะพานฝั่งวัดเงิน เดิมเป็นศาลเจ้าแม่ทับทิม ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นศาลเจ้าพ่อเงิน เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อวัดเงินซึ่งอยู่ใกล้กัน เชื่อว่าเป็นที่สถิตของกุมารซึ่งเป็นบริเวณของเจ้าแม่ทับทิม (บริเวณหลังวัดทอง) แต่ผู้คนส่วนใหญ่จะนับถือและเซ่นไหว้เจ้าแม่ทับทิมที่ตั้งอยู่บริเวณหลังวัดทองมากกว่า

ความเชื่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่ ชาวบ้านในสวนบางระมาตนิยมตั้งศาลคูในบริเวณที่ดินของตน ศาลดังกล่าวคือ ศาลพระภูมิเจ้าที่ และศาลตายาย

- **พระภูมิเจ้าที่** เป็นวิญญาณที่ดูแลที่ดินทั้งหมด ในบริเวณสวนจะไม่มีที่ตั้งศาลแต่จะจุดธูปบอก เมื่อต้องการให้พืชที่ลงไว้ได้ผลผลิตดี โดยจะมีการเซ่นไหว้ด้วยผลไม้ต่าง ๆ

ศาลพระภูมิเจ้าที่มีเสาเดียว จะตั้งอยู่ในบริเวณบ้านเท่านั้น เชื่อว่าถ้าตั้งศาลถูกต้องจะเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัยโดยหมอขวัญจะเป็นผู้ทำพิธีตั้งศาล การตั้งโต๊ะทำพิธีไหว้ใหญ่ทำในวันขึ้นปีใหม่ โดยจุดธูป 16 ดอก ถวายเครื่องเซ่นทั้งคาวหวานแก่เทพและเจ้าที่ ในวันปกติต้องถวายน้ำมิให้ขาด และถวายผลไม้ทุก ๆ 7 วัน

- **ตายายหรือปู่ตา** เป็นวิญญาณของบรรพบุรุษ ชาวสวนตั้งศาลซึ่งมี 4 เสาคู่กันกับศาลพระภูมิ เรียกกันว่า ศาลตายายหรือศาลปู่ตา

ความเชื่อเรื่องผี

- **ผีตานี**

มีความเชื่อว่าผีนางตานีหรือผีของกล้วยตานีจะมีได้ก็ต่อเมื่อได้ปลูกกล้วยตานีมาตั้งแต่เล็กและหมั่นคอยไปลูบคลำตอนพลบ เมื่อเป็นสาวจะมีผีตานีออกมา แต่เมื่อต้นกล้วยตกเครือผีก็จะหายไป มีเรื่องเล่าว่าเคยมีเด็กหาย หาเท่าไรก็ไม่พบ ส่วนเด็กอยู่ตรงกอกล้วยได้ยินเสียงเรียกแต่อ้าปากขานรับไม่ได้

- **ผีแขก**

ผีแขกเป็นเรื่องเล่าจากนางเสนาะ เหตุเกิดสมัยพ่อของป่าเสนาะ ตอนนั้นมีการจ้างให้คนจีนทำสวน คนจีนคนนั้นเอาหมูเข้าไปกินในสวน ผีแขกจึงออกมาตบ

- **ผีวัดจำปา**

เมื่อมีคนตาย ชาวบ้านมักเก็บศพไว้ที่วัดในระยะเวลาพอสมควร เนื่องจากการเผาศพแต่ละครั้งยุ่งยากเพราะยังไม่มีเมรุ บางครั้งเก็บอยู่หลายปีกว่าจะจัดการเผา

ที่วัดจำปามีเรื่องเล่าว่าศพที่นอนอยู่ในโลงนั้นยื่นมือออกมาจากโลงเพื่อขอน้ำอ้อยกิน

ความเชื่อในเรื่องการปลูกบ้าน

การปลูกบ้านเรือนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ ชาวสวนมีความเชื่อว่า ขณะที่ปลูกบ้านจะมีคนมาทวงเงินไม่ได้ จะทำให้ผู้อยู่อาศัยเดือดร้อนใจไม่มีความสุข

ในการปลูกบ้านแต่ละหลัง การลงเสาเอกของบ้านเป็นขั้นตอนที่สำคัญเพราะหมายถึงสิริมงคลของผู้อยู่อาศัย

เสาเอก หมายถึง เสาที่สำคัญที่สุด ต้องปักเสาเอกนี้ก่อนเป็นอันดับแรกลงในพื้นที่ที่เหมาะสม

การลงเสาเอกนั้นมักจะทำให้เสาเอกตั้งอยู่ทางทิศอาคเนย์ (ตะวันออกเฉียงใต้) เมื่อทำพิธีจะมีการเซ่นไหว้เจ้าที่เจ้าทางด้วย หัวหมู ไบยศรี ขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ส่วนบายศรีจะนำไปผูกไว้รวมทั้งผูกผ้าแพรสี

การทำพิธีมี 3 ลักษณะ คือ

1. หากฤกษ์ยามแบบพราหมณ์ ผู้กระทำพิธีจะนุ่งขาวห่มขาว
2. หากฤกษ์ยามแบบพุทธ ผู้กระทำพิธีฐานโดยไหว้พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์
3. ทำตามความสะดวกแบบสมัยใหม่ ไม่ยึดถือฤกษ์ยาม

ผู้ที่ทำพิธีคือ หมอขวัญหรือผู้มีความรู้ในพิธีพราหมณ์ หรือเป็นเจ้าของบ้านอธิษฐานเอง

ในปัจจุบันยังมีความเชื่อเรื่องนี้อยู่ในหมู่ชาวสวน

บทที่ 4

การทำสวน

การทำสวนในแขวงบางระมาดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม แต่เดิมชาวสวนทั่วไปที่มีเรือกสวนมากมาย มักจะปลูกพืชเฉพาะอย่างทั้งชนิด เช่น ทุเรียน ส้มโอ ฯลฯ ส่วนชาวสวนที่มีสวนไม่มากนักจะปลูกพืชหลายอย่างคละกันไป เรียกว่า พืชเบญจพรรณ เช่น ปลูกกล้วยไว้บนกร่อง ปลูกส้มโอไว้บนกร่องสวน และปลูกมะพร้าวไว้รอบชนิดสวน

จากการสัมภาษณ์ชาวสวนบางระมาด ชาวสวนเล่าว่า ในช่วงชีวิตของตนอาจแบ่งการทำสวนบริเวณนี้ได้เป็น 4 ช่วง

ช่วงต้น เป็นการปลูกแบบพืชเบญจพรรณ พื้นที่สวน 1 ไร่ ชาวสวนจะปลูกขนุน กระท้อน ทุเรียน มะไฟ ลำไย มะละกอ กล้วย มะพร้าว ละมุด และพืชสวนครัวรวมกัน เป็นการปลูกแบบยังชีพเป็นหลัก

ช่วงที่ 2 เป็นการปลูกพืชแบบแบ่งพื้นที่อย่างเป็นสัดส่วน ภายในสวน 1 ไร่ จะปลูกผลไม้เพียงชนิดเดียวเป็นหลัก เช่น ทุเรียน กระท้อน มะไฟ ส้มเขียวหวาน แต่อาจปลูกพืชชนิดอื่นแซมบ้างเล็กน้อย ซึ่งชาวสวนนิยมปลูกมะพร้าว กล้วย หนามเป็นพืชแซม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเปลี่ยนเพื่อการค้าขายมากขึ้น

ช่วงที่ 3 (พ.ศ.2506-2526) เป็นช่วงนิยมปลูกไม้ดอกเย็บบิร่า ต่อมาอากาศร้อนขึ้นทำให้ดอกดำมีตำหนิ และออกดอกน้อยลงต้องใช้จ่าย กอปรกับเกิดน้ำท่วมใหญ่ในปีพ.ศ.2526 ทำให้สวนเสียหายจึงเลิกปลูกไป ในช่วงนี้พืชพันธุ์ดั้งเดิมหลายอย่างสูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ เช่น มะม่วงพันธุ์การะเกด กัณฑ์ลิกา มะกอกป่า มะขวิด เป็นต้น

ช่วงที่ 4 หลังปีพ.ศ.2526 เป็นต้นมา ชาวสวนได้เปลี่ยนแปลงการปลูกพืชจากไม้ยืนต้นที่ให้ผลผลิตช้าและมีความเสี่ยงต่อภัยน้ำท่วม มาเป็นการปลูกพืชสวนครัวประเภทมะกูด มะนาว ที่ให้ผลผลิตเร็วและทนต่อสภาพน้ำท่วม จนทำให้บริเวณนี้กลายเป็นแหล่งผลิตพืชสวนครัวใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ

พื้นที่สวน

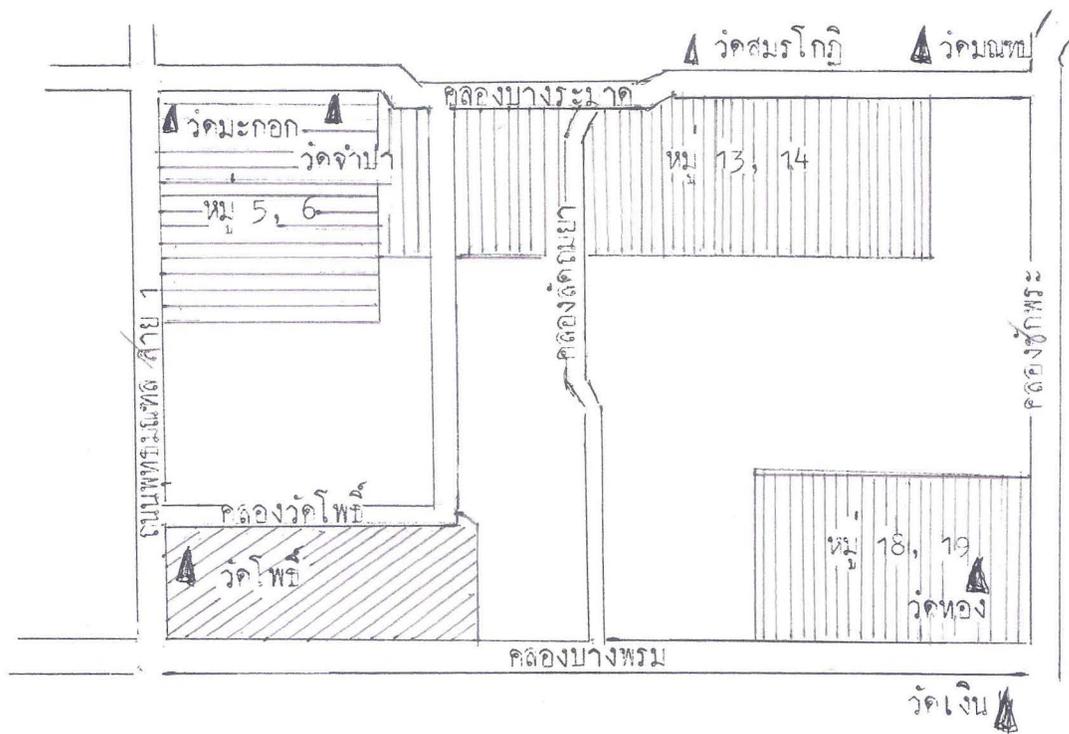
ส่วนในคลองบางระมาด แบ่งพื้นที่ออกได้เป็น 3 ประเภทตามลักษณะของพืชที่ปลูก

1. สวนผลไม้ ผลไม้ที่นิยมปลูกได้แก่ มะไฟ ทุเรียน มะม่วง สวนประเภทนี้ส่วนใหญ่อยู่ในแขวงบางระมาต หมู่ 13, 14 (บริเวณฝั่งตรงข้ามวัดมณฑป วัดสมรโกฏิ) และหมู่ 18, 19 (บริเวณวัดทอง บางพรหม)

2. สวนพืชไร่ นิยมปลูกขิง ข่า ข้าวโพด และแซมด้วยเต่างอว่า น้ำเต้า ฟักทอง สวนประเภทนี้อยู่ในในแขวงบางระมาตหมู่ 5, 6 (วัดมะกอก, วัดจำปา)

3. นาสวน แต่เดิมชาวสวนจะทำนาแซมตามท้องร่อง ปัจจุบันเลิกไปหมดแล้ว พื้นที่ทำนาของชาวลองบางระมาตอยู่บริเวณวัดโพธิ์และวัดมะกอกขึ้นไป พันธุ์ข้าวที่มีชื่อเสียง เคยชนะเลิศเป็นที่ 1 คือ ข้าวพันธุ์ปิ่นทอง

(ฝั่งพื้นที่สวน)
สภาพพื้นที่สวนในปัจจุบัน

- สวนผลไม้
- พืชไร่
- ทุ่งนา

จากข้อมูลการเกษตร เขตตลิ่งชัน ปีพ.ศ.2541 แสดงพื้นที่ทำการเกษตร จำแนกตามแขวงได้ดังนี้

แขวง	รวมพื้นที่ การเกษตร (ไร่)	พื้นที่ทำการเกษตร			
		ทำสวน	ปลูกผัก	ไม้ดอก	ประมง
บางระมาด	1,722.5	987.5	705	24	6
บางพรหม	1,162.5	569	481	108.5	4
บางเขื่อนกั้น	1,143.0	213.5	697	232.5	-
ฉิมพลี	663.5	335	269	47	12.5
ตลิ่งชัน	423.5	300	93.5	30	-

จากตารางดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า แขวงบางระมาดมีพื้นที่การเกษตรมากที่สุด และในจำนวนพื้นที่นี้ เป็น "พื้นที่สวน" มากที่สุด รองลงมาคือ ปลูกผัก ไม้ดอก ตามลำดับ

นอกจากนี้ พื้นที่ดินในแขวงบางระมาดมีพื้นที่เช่า (942 ไร่) มากกว่าพื้นที่ของผู้ที่ทำสวนถือสิทธิ์เป็นเจ้าของเอง (780.5 ไร่) แสดงว่าชาวสวนที่นี้ส่วนใหญ่ต้องเช่าที่ของผู้อื่นทำสวน

พืชพันธุ์ไม้ในสวน

พืชพันธุ์ที่ปลูกในแขวงบางระมาดส่วนใหญ่เป็นไม้ผล ซึ่งสามารถจำแนกตามชนิดและพันธุ์ต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. มะไฟ

- พันธุ์ครุฑิน เปลือกบาง ง่าย ออกผลเร็ว
- พันธุ์ตาเจือ ผลกลมใหญ่ เปลือกบาง ออกผลช้า
- พันธุ์ไข่เต่า ผลเล็ก รสหวาน เปลือกหนาไม่ง่าย ผิวสวย ออกผลช้า
- พันธุ์ปยุ่นุ่น เนื้อนุ่มใส กลีบใหญ่ รสอร่อย
- พันธุ์เหรียญทอง ผลกลมใหญ่ สีสวย เปลือกหนาไม่ง่าย

พันธุ์ครุฑิน และตาเจือ จัดเป็นพันธุ์เบา เพราะเปลือกบาง ออกผลเร็ว ส่วนพันธุ์ไข่เต่า ปยุ่นุ่นและเหรียญทอง จัดเป็นพันธุ์หนัก เพราะเปลือกหนา ออกผลช้า

2. มะม่วง

- พันธุ์การะเกด ผิวฉนวนสวย รสอร่อย ปัจจุบันสูญพันธุ์แล้ว

- พันธุ์พราหมณ์ชายเมีย ผิวสวย ทน ไม่ซ้า่าง่าย เวลาสุกมีรสแหลม (หวานจัด) ไม่มีเลี่ยน เป็นมะม่วงพันธุ์ดั้งเดิมในแขวงบางระมาด ที่มาของชื่อมะม่วงพันธุ์นี้มีเรื่องเล่าว่ามีชายคนหนึ่งชื่อพราหมณ์ มีความต้องการมะม่วงพันธุ์นี้ เพราะมีรสอร่อย แต่ไม่มีเงินซื้อ จึงยอมขายเมียเพื่อแลกชื่อมะม่วงพันธุ์นี้
- พันธุ์เขียวไข่กา เป็นมะม่วงมัน ผิวสีเขียวเข้ม เนื้อแน่นและละเอียดกว่าพันธุ์เขียวเสวย
- พันธุ์เขียวเสวย
- พันธุ์อร่อง

3. ชมพู

- พันธุ์มะเหมี่ยว ผลยาว รสออกเปรี้ยว เป็นที่ต้องการของตลาด
- พันธุ์แขกดำ ผลกลม ผิวสีคล้ำ รสหวาน
- พันธุ์น้ำดอกไม้ ผลกลม สีขาว ปัจจุบันเหลือต้นใหญ่เพียงต้นเดียวในแขวงบางระมาด และกำลังจะตอกร้างขยายพันธุ์
- พันธุ์แก้วหม่อม
- พันธุ์ซาลาเปา
- พันธุ์สีนาก ผลมีสีเหมือนโลหะประเภทนาก
- พันธุ์พลาสติก ผลมีผิวมัน สีแดงลัด รสอมเปรี้ยว แลดูคล้ายชมพูพลาสติก

4. ทุเรียน

- พันธุ์กำป่น
- พันธุ์กำป่นขาว
- พันธุ์กบตาขัน
- พันธุ์กบหวาย
- พันธุ์กบแม่เต่า
- พันธุ์กบเล็บเหยี่ยว
- พันธุ์ทองย้อย
- พันธุ์ตาแพ
- พันธุ์ชะนี
- พันธุ์ข้าวลิ้น
- พันธุ์ข้าวยาว
- พันธุ์ก้านยาว

- พันธุ์กะเทย ที่มาของชื่อพันธุ์มาจากการที่มีรสครึ่งๆกลางๆ คือ หวานๆมันๆ
  - พันธุ์อีลวง เป็นพันธุ์ที่มีเนื้อน้อย แต่เปลือกหนา คล้ายกับการหลวงลงผู้ปลูกจึงเรียกว่า พันธุ์อีลวง
5. กระท้อน
- พันธุ์ทับทิม เป็นพันธุ์ดั้งเดิมที่มีชื่อเสียง และทางเขตตลิ่งชันพยายามอนุรักษ์ และส่งเสริมการตลาด
6. มังคุด
7. ละมุด
- พันธุ์สีดา เป็นพันธุ์ดั้งเดิมของท้องถิ่น
  - พันธุ์ไข่ห่าน
  - พันธุ์มะกอก
  - พันธุ์นมแพะ ปัจจุบันสูญพันธุ์แล้ว
8. กัลฉ่าย
- กัลฉ่ายน้ำว่า
  - กัลฉ่ายไข่
9. มะพร้าว
10. มะกรูด
11. มะนาว
12. ลิ้นจี่

ตารางพืชที่ใกล้จะสูญพันธุ์และสูญพันธุ์เรียบร้อยแล้ว

พืช	พันธุ์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์	พันธุ์ที่สูญพันธุ์เรียบร้อยแล้ว
1. มะม่วง	-	พันธุ์การะเกด
2. ชมพู่	พันธุ์น้ำตาลดอกไม้	พันธุ์พริกกับเกลือ
3. ละมุด	-	พันธุ์นมแพะ
4. ทุเรียน		

วิธีการทำสวน

วิธีการทำสวนของชาวสวนบางระมาดที่ประกอบด้วยขั้นตอนการทำสวน 4 ขั้นตอน ได้แก่ การปลูก การดูแลรักษา การเก็บผลผลิต และการขยายพันธุ์

การปลูกมี 2 ขั้นตอน คือ

- การเตรียมดิน โดยการพรวนดินให้ร่วน แล้วนำดินเหนียวและดินขาว (ปูนขาว) มาผสมกัน และตากแดดทิ้งไว้ครึ่งเดือน ส่วนใหญ่จะปลูกในฤดูฝน เพราะไม่ต้องรดน้ำบ่อย การเจริญเติบโตของรากดีกว่าในฤดูหนาว และต้นไม้ระเหยน้ำช้า จะเลือกปลูกพืชในช่วงเย็น เนื่องจากพืชมีเวลาพัก 1 คืน และไม่ต้องเผชิญกับแสงแดดแรงในตอนเที่ยงที่ทำให้แห้งเหี่ยว
- การปลูกพืช เป็นขั้นตอนที่ต้องนำพืชปลูกในหลุม ซึ่งต้องเว้นระยะห่างของต้นไม้แต่ละชนิดตามความเหมาะสม เพื่อให้ไม่ให้รากของแต่ละต้นแย่งอาหารกัน และลำต้นไม้เบียดเข้าหากัน

การดูแลรักษา มี 3 วิธี

- การตัดแต่งกิ่ง
- การใช้ปุ๋ย

ปุ๋ยธรรมชาติ ได้แก่ ใบทองหลาง และใบก้ามปู แต่นิยมใช้ใบทองหลางมากกว่า ชาวสวนจะมีปลูกไว้ประจำสวน เมื่อใบทองหลางร่วงลงท้องร่องก็จะเป็นปุ๋ยอย่างดี ยามที่ชาวสวนสาดโคลนขึ้นจากท้องร่อง นอกจากนี้ยังรวมตะกอนดินที่พัดเข้าสวนเนื่องจากน้ำขึ้นน้ำลง ซึ่งอุดมด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ อีกด้วย

ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ปุ๋ยขาว (ปุ๋ยน้ำตาลทราย) เป็นเม็ดสีขาวละเอียด ใช้เร่งดอก เร่งก้าน และเร่งผล และปุ๋ยเขียว (ปุ๋ยยูเรีย) ซึ่งใช้บำรุงพืช ชาวสวนนิยมใช้ตราเรือใบและหวนก

ปุ๋ยชีวภาพ เป็นปุ๋ยชนิดใหม่ที่มีส่วนผสมของสารอินทรีย์จากธรรมชาติที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ ได้แก่ กากน้ำตาล (โมลาท) น้ำตาลทรายแดง หัวเชื้ออินทรีย์ เศษอาหาร เศษผ้า เปลือกผลไม้ และอินทรีย์สาร แล้วนำมาหมักเข้าด้วยกัน

- การใช้ยาฆ่าแมลง มีใช้ 2 ชนิดคือ

ยาฆ่าแมลงทางวิทยาศาสตร์ (หัวกะโหลกไขว้) เช่น ราวด์อัฟท์ กัมบ็อคโซน ซึ่งต้องใช้กระบอกฉีดพ่นที่มีราคาตั้งแต่ 150-300 บาท

ยาฆ่าแมลงตามธรรมชาติ เช่น สะระแหน่ ยาสูบ ตะไคร้หอม บอระเพ็ด สะเดา

การเก็บผลผลิต ระยะเวลาการเก็บผลผลิตขึ้นอยู่กับอายุของพืชแต่ละชนิด เช่น

- ละมุด ใช้เวลาปลูก 10 ปี จึงจะเก็บผลได้
- มะไฟ ใช้เวลาปลูก 3-4 ปี จึงเก็บผลได้
- ชมพู ใช้เวลาปลูก 4 ปี หลังจากออกดอก 90 วัน จึงเก็บผลได้
- กัลย ใช้เวลาปลูก 8 เดือนจึงเก็บผลได้
- ข้าวโพด ใช้เวลาปลูก 2 เดือน จึงเก็บฝักได้
- แตงกวา ใช้เวลาปลูก 1 เดือนจึงเก็บผลได้
- มะกรูด ใช้เวลาปลูก 1 ปี จึงตัดกิ่งขายได้

นอกจากนี้ในวิธีการเก็บผลไม้มากชนิด เช่น วิธีการเก็บทุเรียน ชาวสวนจะปีนต้นทุเรียนหลายครั้ง แล้วใช้นิ้วดีดเพื่อฟังเสียง ถ้าเสียงดัง "ตึบๆ" แสดงว่าผลยังอ่อน แต่ถ้าเสียงดัง "ปร๋องๆ" แสดงว่าผลแก่แล้วพร้อมจะตัดได้ หรือสังเกตจากการที่ขั้วผลมีรอยร้าวแสดงว่าแก่จัด ผลจะปริแตกออกเอง และมีกลิ่นหอม เนื้อฟูแน่น ในปัจจุบันชาวสวนใช้วิธีตัดคราวเดียว หมายถึงการตัดผลทุเรียนหมดทั้งสวนในคราวเดียว เพราะไม่มีเวลาพอในการขึ้นลงตัดผลทุเรียน ผลทุเรียนที่ได้จึงมีทั้งสุกและไม่สุก จึงต้องใช้วิธีปมด้วยแก๊ส

การขยายพันธุ์พืช นิยมใช้ 3 วิธี

- การตอนกิ่ง ใช้สำหรับไม้ผล ทำให้ได้ผลเร็ว แต่ลำต้นไม่มั่นคงเพราะรากแก้วไม่มีรากแก้ว
- การปักชำ ใช้สำหรับไม้ดอกและไม้ล้มลุกบางชนิด
- การเพาะเมล็ด ใช้ได้กับพืชทุกชนิด ทำให้ลำต้นมั่นคง เพราะมีรากแก้ว แต่ใช้ระยะเวลาเวลานานกว่าจะให้ผลครั้งแรก

ชาวสวนบางระมัดสวนใหญ่ขยายพันธุ์ด้วยวิธีการตอนกิ่ง เพราะนอกจากได้ผลเร็วแล้ว ยังสามารถสร้างรายได้เสริมด้วยการตัดกิ่งขาย ซึ่งได้ราคาดีกว่าขายผลผลิต เช่น กิ่งมะกรูด 5-6 กิ่ง ราคา 2-3 บาท แต่ถ้าตอนกิ่งขายจะได้ราคากิ่งละ 40-45 บาท

ตารางปฏิทินการทำสวนในรอบปี

เดือน	กิจกรรมการทำสวน
มกราคม	กระถ่อน มะปราง ออกช่อดอก
กุมภาพันธ์	ไม้ผลเริ่มติดเป็นตุ่มเล็กๆ
มีนาคม	เริ่มเก็บผลมะไฟพันธุ์เบา มะปราง
เมษายน	เริ่มเก็บผลมะไฟพันธุ์หนัก ลิ่นจี่ มะม่วง
พฤษภาคม	ทุเรียนออกผล
มิถุนายน	กระถ่อนออกผล
กรกฎาคม	เก็บผลหมาก และปลุกต้นไม้ประเภทไม้ผล
สิงหาคม	
กันยายน	
ตุลาคม	สาดโคลน ลอกห้องร่อง และบำรุงพืชด้วยการใส่ปุ๋ยเขียว
พฤศจิกายน	
ธันวาคม	มะไฟ มะม่วง ทุเรียนออกดอก

* ยกเว้น มะกรูด ชিং ข่า ซึ่งออกผลและใบตลอดทั้งปี

จากตารางปฏิทินการทำสวนในรอบปีของชาวสวนบางระมาด พบว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อกิจกรรมดังกล่าวของชาวสวนคือ ฤดูกาล สภาพดินฟ้าอากาศ ช่วงเดือนกรกฎาคม-กันยายน อยู่ในฤดูฝน เป็นช่วงที่เหมาะสมสำหรับการปลูกพืชอย่างยิ่ง เพราะอากาศชุ่มชื้นเหมาะแก่การเจริญเติบโตของพืช ส่วนช่วงเดือนตุลาคม-มกราคม เป็นฤดูหนาว ชาวสวนมีเวลาว่างเพราะอยู่ในช่วงผลไม้ติดช่อดอก จึงใช้เวลาว่างในการบำรุงพืชด้วยการสาดโคลนและใส่ปุ๋ยเขียว ช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มิถุนายน เป็นช่วงฤดูร้อน เป็นช่วงที่เริ่มทยอยเก็บไม้ผลชนิดต่าง ๆ ได้แก่ มะไฟพันธุ์เบา มะปราง มะไฟพันธุ์หนัก ลิ่นจี่ มะม่วง ทุเรียน กระถ่อน ตามลำดับ

ปัจจุบัน ดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลงไปมีผลต่อการปลูกพืชอย่างมาก เช่น ทุเรียนยอดแห้งตายกันมาก ชาวสวนจึงต้องเปลี่ยนมาปลูกพืชสวนครัวแทน

ตารางชีวิตประจำวันของชาวสวน

แบบเข้าสวนแล้วกลับกินข้าวที่บ้าน

เวลา	กิจกรรมของชาวสวน
04.00-05.00 น.	ตื่นนอน เข้าสวน
06.00 น.	รดน้ำต้นไม้
09.00 น.	กลับเข้าบ้านกินข้าว
09.30 น.	เข้าสวนตายหญ้า (รวมกลุ่มไปแขก)
12.00 น.	กินข้าวกลางวัน
13.00 น.	เข้าสวนทำงานต่อ (รวมกลุ่มไปแขก)
16.00-17.00 น.	เลิกงานกลับบ้านเพื่อพักผ่อน กินข้าวเย็น แล้วยอนแต่หัวค่ำ

แบบเข้าสวนตลอดทั้งวัน

เวลา	กิจกรรมของชาวสวน
04.00-05.00 น.	ตื่นนอน เข้าสวน พร้อมปั่นโตหรือข้าวสาร และหม้อสำหรับทำอาหาร
06.00-16.00 น.	ทำงานในสวน
16.00-17.00 น.	กลับบ้านและพักผ่อน

จากตารางชีวิตประจำวันของชาวสวนบางระมาต พบว่ามี 2 แบบคือ

- แบบเข้าสวนแล้วกลับกินข้าวที่บ้าน ชาวสวนจะกลับเข้าบ้านเมื่อถึงเวลาอาหาร เมื่อกินข้าวเสร็จจึงเข้าสวน
- แบบเข้าสวนตลอดทั้งวัน ชาวสวนจะเข้าสวนพร้อมกับปั่นโตหรืออุปกรณ์ทำครัว และข้าวสารสำหรับทำกับข้าวในสวน และจะกลับเข้าบ้านอีกครั้งในตอนเย็นหลังจากเสร็จงาน บางครั้งอาจอยู่ในสวนกลางคืนเพื่อเฝ้าระวังน้ำขึ้นและขโมยที่คอยลักพืชผลทางการเกษตรไปจำหน่าย

อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำสวน

ประเภทมีดและของมีคม

พรั้า	มีดยาวขนาดใหญ่ใช้ตัดหญ้า
พรั้าหวด	มีดขนาดยาวโค้งเว้าคล้ายเคียว แต่มีขนาดใหญ่ใช้เกี่ยวหญ้าและ ตัดแคม คือเกี่ยวหญ้าขึ้นจากริมท้องร่อง มีราคาประมาณ 400 บาท
มีดเสียม	มีดยาวหัวตัด ใช้งานได้หลายชนิด เช่น ตัดหญ้า ขุดดิน พันดิน บาง ที่เรียกว่า อีเสียม
มีดขอ	มีดยาวปลายโค้งเล็กน้อย ใช้ตัดหญ้า อีเหยี่ยวก็เรียก
มีดดอก	มีดสั้นที่ใช้เหลาไม้ไผ่ ก้านมะพร้าว เพื่อทำดอกสำหรับมัดของ
มีดเหน็บ	มีดสั้นใส่ในฝัก ใช้งานได้สารพัด และเป็นอาวุธป้องกันตัว
อีโต้	มีดขนาดใหญ่ ใช้ทอนไม้ พันไม้ และปอกมะพร้าวแห้ง

ประเภทที่ขุดดิน แทะดิน

จอบปิ่น	เครื่องมือขุดดิน หรือขุดหลุมสำหรับหยอดเมล็ดพืชและถางหญ้า
จอบง่าม	เครื่องมือพันดินให้ร่วน มีซี่เหล็ก 2 ซี่
จอบผึ่ง	จอบปิ่นขนาดกว้าง ใช้เกลี่ยดินให้เรียบ
พลั่ว	เครื่องมือรูปแบน มีด้ามถือ ใช้แทงดิน
พลั่วหางเหยี่ยว	หรือหางปลา ใช้ขุดดิน

เครื่องมือเก็บผลไม้

พะอง	บันไดไม้ไผ่ ข้าง ๆ ไม้ยื่นสำหรับปีนขึ้นต้นไม้
ปลอก	เชือกกล้วยนำมาขดเป็นวงกลม ใส่ไว้ที่ขาทั้งสองข้างเมื่อจะขึ้นต้นไม้ หมากเพื่อป้องกันลื่น
ตะกร้อ	ที่สอยมะม่วง ชมพู่ ทำจากหวาย มีรูปครึ่งวงกลม
ไม้ง่าม	กิ่งไม้ที่เป็นง่าม หรือใบมะพร้าวที่ริดเหลือแต่ก้านทำเป็นง่าม มีไม้ขัด สำหรับเกี่ยวผลไม้
ไม้จ้ำปา	ไม้รวกหรือไม้ไผ่ผ่า 3 หรือ 4 เหลา ใช้สอยผลไม้ลูกเล็กๆ ที่อยู่สูง
เครื่องมืออื่น ๆ	
คราด	ซี่เหล็ก 4 ขา มีด้ามถือ ใช้ชักหรือลากหญ้าขึ้นจากท้องร่อง

ขนาดหน้า

แครง (ขวา)
เดียม (ซ้าย)

พาหนะสัญจรในสวน

เรืออี่แปะ สำหรับพระสงฆ์พายไปบิณฑบาต

กระโปรง	ใบตองแห้ง หรือกาบหมาก ใช้ห่อผลไม้ ป้องกันแมลง ปัจจุบันใช้ถุงปูนซีเมนต์กระดาษแทน
ไม้ตะขาบ	ไม้ไผ่เจาะรูตรงกลาง ปลายด้านบนผ่าบากลงมา มีเชือกผูกเป็นดับเพื่อให้เกิดเสียงดัง ใช้ไล่ศัตรูของชาวสวน ซึ่งได้แก่ นก หนู ค้างคาว
เกราะ	เครื่องตีบอกเวลา ทำจากไม้ไผ่สีสุก ปัจจุบันทำจากเหล็ก
งอบ	เครื่องสวมหัวสำหรับกันแดดและฝน ทำจากไม้ไผ่สาน กรูด้านนอกด้วยใบลาน รูปคล้ายกระจาดคว่ำ
คบไฟทางมะพร้าว	ทางมะพร้าวหรือทางหมาก นำมามัดใบรวมกัน ใช้จุดไฟส่องเดินยามค่ำคืน
เรืออีแปะ	เรือต่อท้องแบน ไม่มีกราบเรือ
เรือชะล่า	เรือขุดจากไม้ทั้งต้น ท้องแบน
ระหัด	เครื่องมือวิดน้ำเข้า-ออกในสวน ตัวระหัดทำด้วยไม้สัก มี 2 ชนิดคือ ระหัดมือและระหัดถีบ ระหัดมือ ใช้วิดน้ำในร่องสวน มีขนาดรางกว้าง 4 ฟุต ยาว 1 วา ใช้กับระดับน้ำต่ำ ระหัดถีบ ใช้วิดน้ำในระดับน้ำลึก มีหน้ารางกว้างกว่า 6 ฟุต ยาวประมาณ 2 วา ใช้สองคนขึ้นถีบ

แรงงาน-ค่าจ้าง

แรงงาน การทำงานของชาวสวนในแขวงบางระมาด ไม่มีการแบ่งแรงงานอย่างชัดเจนว่าเป็นงานของชายหรือหญิง เพราะต่างก็ช่วยกันทำงาน งานที่ต้องการแรงงานประจำ ได้แก่ พันดิน ดายหญ้า ลอกโคลน บางครั้งงานที่ใช้กำลังมากอย่างการลอกโคลน รวมทั้งการขึ้นหมาก ขึ้นมะพร้าวสวนใหญ่เป็นหน้าที่ฝ่ายชาย ในขณะที่ฝ่ายหญิงมีหน้าที่ทำงานบ้านพร้อมทั้งทำอาหาร

ลักษณะการทำสวนของชาวสวนในอดีต มักไม่มีการจ้างแรงงาน แต่ใช้วิธี "ไปแขก" คือการบอกกล่าวแก่เพื่อนบ้าน ขอให้ช่วยทำงานในสวน เช่น ลอกโคลน เก็บผล ดายหญ้า พันดิน เป็นต้น โดยฝ่ายผู้ที่เป็นเจ้าของสวนจะตอบแทนแรงงานเพื่อนบ้านด้วยการเลี้ยงอาหารแทนการจ่ายเงิน หลังจากนั้นจะมีการหมุนเวียนแรงงานไปตามสวนของแต่ละคน หากคนใดในกลุ่มติดธุระ ไม่สามารถช่วยงานได้ก็จะมี การ "ติดแรง" ไว้ และต้องหาโอกาสทำงานตอบแทนในครั้งต่อไป

ในปัจจุบัน แรงงานในท้องถิ่นหายาก เพราะไม่ค่อยมีคนทำสวน คนรุ่นใหม่เปลี่ยนไปยึดอาชีพอื่น

ค่าจ้าง มีค่าตอบแทนที่ไม่แน่นอน เนื่องจากเป็นแรงงานภายในท้องถิ่น จึงมีอัตราค่าจ้างเป็นไปตามความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคล ผู้ใดสนิทสนมมากก็อาจตอบแทนด้วยเงินเพียงเล็กน้อย ผู้ใดความสัมพันธ์ค่อนข้างห่างเหินจะตอบแทนด้วยเงินจำนวนที่มากกว่า

ในปัจจุบัน ค่าจ้างโดยปกติสำหรับงานประเภท ลอกโคลน ลอกเลนในท้องร่อง ถ้าเป็นคนกันเองประมาณ 200 บาทต่อวัน แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่สนิทสนมมากนักประมาณ 300 บาทต่อวัน ส่วนค่าจ้างสำหรับงานสวนประเภทอื่น มีอัตราค่าจ้างแตกต่างกัน ดังนี้

- การดายหญ้า เมื่อประมาณปีพ.ศ.2500 อัตราค่าจ้าง 7 บาทต่อวัน และเปลี่ยนแปลงเป็นอัตราค่าจ้าง 10 บาทต่อวัน 15 บาทต่อวัน และ 30 บาทต่อวัน ตามลำดับ จนปัจจุบันค่าจ้างอยู่ในเกณฑ์เดียวกับอัตราแรงงานขั้นต่ำประมาณ 130-140 บาทต่อวัน
- การขึ้นหมากและมะพร้าว ประมาณปีพ.ศ.2481-2484 อัตราค่าจ้างอยู่ที่ต้นละ 2-3 สตางค์ ปัจจุบันอยู่ในอัตราต้นละ 4 บาท

การจำหน่ายผลผลิต

วิธีการจำหน่ายผลผลิต ในอดีตเป็นการแลกเปลี่ยนสินค้า ชาวสวนบางระมาดที่มีผลไม้จะแลกเปลี่ยนหรือนำปลาจากพ่อค้าแม่ค้าที่พายเรือมาจากมหาชัย หรือแลกเปลี่ยนจากพ่อค้าแม่ค้าที่พายเรือมาจากจังหวัดสุพรรณบุรี อยุธยา แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นการซื้อขายด้วยเงิน ซึ่งมีการนำผลผลิตออกสู่ท้องตลาดอยู่ 3 วิธี คือ

- พ่อค้าแม่ค้าล่องเรือมารับผลผลิตถึงริมคลองหน้าบ้าน เพื่อนำไปจำหน่ายที่ตลาด หรือส่งขายต่อให้โรงงานแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร
- ชาวสวนนำผลผลิตไปจำหน่ายที่ตลาดขาประจำด้วยตนเอง
- ชาวสวนนำผลผลิตใส่เรือแล้วนำไปเร่ขายยังที่ต่างๆ

ตลาด ตลาดที่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนและค้าขายผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของชาวสวนบางระมาด มีดังนี้

ตลาดบางขุนนนท์ ตลาดทำน้ามหาราช ตลาดท่าโรงไม้ ตลาดท่าเตียน ตลาดปากคลองบางระมาด ซึ่งปัจจุบันไม่มีแล้ว (ใกล้วัดช่างเหล็ก) และตลาดตามงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานภูเขาทอง งานพระปฐมเจดีย์

ปากคลองตลาด ตลาดมหานาค เป็นตลาดที่ชาวสวนยังคงขายส่งผลผลิตอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ตลาดน้ำเขตตลิ่งชัน เป็นตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวที่เพิ่งก่อตั้งเมื่อไม่กี่ปีมานี้

ราคาผลผลิต ราคาของผลผลิตขึ้นลงเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ ความต้องการของตลาด และปริมาณของผลผลิต ถ้าความต้องการของตลาดสูงและปริมาณผลผลิตน้อยจะได้ราคาสูง แต่ถ้าปริมาณผลผลิตมากเกินไปความต้องการของตลาดก็จะได้อัตราต่ำ

จากการสัมภาษณ์ ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับราคาผลผลิต โดยแยกตามประเภทของผลผลิตได้ดังนี้

- เยียบิร่า เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา เยียบิร่า 100 ดอก ขายส่งราคา 15 บาท
- มะกรูด ตัดขายเป็นกิ่ง กิ่งหนึ่งยาวประมาณ 1 ศอก มัดรวมเป็นกำๆละ 5-6 กิ่ง มะกรูด 100 กำ ขายส่งราคาประมาณ 280 บาท
- มะพร้าว ขายส่งราคาลูกละ 2-3 บาท
- กลั้วย ขายส่งราคาหวีละ 3-4 บาท ส่วนขายปลีกราคาหวีละ 10-20 บาท
- ข้าวโพด ขายส่งราคา 1,400-1,500 บาทต่อพื้นที่ 1 ไร่สวน

ปัญหาในการทำสวน

1. ด้านการผลิต

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวสวนในด้านการผลิตที่สำคัญ คือ ศัตรูพืช ได้แก่ สัตว์ที่กัดกินผลผลิต เช่น กระจอก หนู ค้างคาว ศัตรูพืชที่สำคัญที่สุดในปัจจุบันคือ หนู ส่วนสัตว์ที่เป็นอันตรายต่อชาวสวนถึงชีวิต ได้แก่ งูเห่า และงูแมวเซา ซึ่งมีชุกชุมมาก ชาวสวนจึงจำเป็นต้องรับทำงานให้เสร็จก่อนตะวันตกดิน แม้ในตอนกลางวันถ้าเป็นสถานที่ที่มีหนูรบกวนก็ต้องระวังตัวมากเช่นกัน

นอกจากนี้ ยาฆ่าแมลงบางชนิดก็เป็นอันตรายต่อพืชเพราะเป็นสาเหตุทำให้แมลงหรือวัชพืชดื้อยา ทำให้ดินเสื่อม และก่อให้เกิดพิษสะสมในร่างกายของผู้ที่ฉีดยาฆ่าแมลงนี้ อีกทั้งยังทำให้เกิดอันตรายแก่ผู้บริโภค

ระบบนิเวศที่เปลี่ยนไปเช่น อากาศที่ร้อนขึ้น ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พืชไม่ติดดอกออกผล ถนนที่ตัดผ่านเข้ามาในส่วนทำให้อากาศเสีย จึงทำให้พื้นที่สวนลดลง

2. ด้านการจำหน่าย

ในขณะที่เป็นฤดูการเก็บผลผลิต หากผลผลิตมีจำนวนมากเกินไป ก็จะทำให้ราคาตก และไม่มีผู้รับซื้อทำให้ผลผลิตตกค้าง เน่าเสีย ปัญหาที่พบอีกอย่างหนึ่งคือ ในงานออกร้านทางการ

เกษตรบางแห่ง เช่น งานออกร้านทางการเกษตร จะเก็บค่าเช่าร้านจำหน่ายผลผลิตแพ่งประมาณ 5,000-6,000 บาท ถ้าทำเลดีติดถนนผู้คนเดินตรงจุดนั้นมาก ก็จะใช้ระบบการประมูล บางครั้งราคาพุ่งสูงถึงร้านละ 10,000 บาท

3. ด้านการสืบทอด

ในปัจจุบันอาชีพทำสวนเริ่มเลือนหายไปจากบริเวณนี้ เนื่องจากเด็กรุ่นใหม่ไม่สนใจจะสืบทอดการทำสวน แม้ว่าบางคนจะทำได้แต่ก็ไม่อยากจะทำ เพราะเป็นงานที่หนัก รายได้ไม่แน่นอนแล้วแต่ความขยัน บางครั้งธรรมชาติไม่อำนวยก็ทำให้รายได้ไม่ดีนัก

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้เด็กรุ่นใหม่ไม่สนใจทำสวนก็เพราะการได้รับการศึกษาสูงขึ้น มีทางเลือกในการทำงานที่สบายกว่า จึงหันไปทำงานเป็นข้าราชการ ทำบริษัทเอกชน หรือชื้อจักรยานยนต์รับจ้าง เนื่องจากมีรายได้สูงและแน่นอนกว่า ที่น่าตกใจที่สุดก็คือ ที่ดินได้ถูกย้ายจากมือของชาวสวนไปสู่มือของพ่อค่านายทุน หรือพ่อค้าบ้านจัดสรร โดยเฉพาะในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ราคาที่ดินในขณะนั้นมีราคาสูง มีการกว้านซื้อที่ดิน ชาวสวนก็ขายที่ดินกันมาก จนในปัจจุบันมีชาวสวนจำนวนหนึ่งต้องเช่าที่ที่เคยเป็นที่ของตนเองทำสวน

สำหรับผู้ที่มีใจรักเห็นว่าอาชีพที่ทำสวนเป็นอาชีพที่แน่นอน มันคงกว่าอาชีพอื่น มีอิสระเสรีอยากจะทำงานเมื่อไรก็ได้แล้วแต่ความขยันของแต่ละคน

อีกทัศนะหนึ่งเห็นว่า อาชีพทำสวนรายได้ไม่แน่นอนและเหนื่อยยาก กว่าที่จะเก็บผลขายได้จึงไม่ต้องการให้ลูกหลานทำสวน แต่จะพยายามส่งเสริมให้เรียนสูง ๆ เมื่อเรียนจบแล้วจะได้มีงานทำ มีรายได้ประจำ เช่น รับจ้าง รับราชการ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เราจึงมักเห็นชาวสวนเป็นผู้สูงอายุทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวสวนบางระมาดเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตค่อนข้างมาก ชาวสวนกำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ไหลบ่าเข้ามาอย่างไม่ลืมนี่ อาชีพนี้ จะอยู่ได้หรือไม่ได้ไม่สามารรถเดาได้ แต่ทักษะทางการปลูกต้นไม้ยังคงมีอยู่ในผู้คนในคลองสายนี้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ชาวสวนบางระมาดมีนิเวศสถานที่อยู่ในแขวงบางระมาด เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานครหรือธนบุรีเดิม บริเวณสองฝั่งคลองบางระมาดเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีผู้อยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาต่อเนื่องเรื่อยมา ในปัจจุบันแขวงบางระมาดประกอบด้วย 23 หมู่บ้าน มีพื้นที่การเกษตร 729 ไร่ ชุมชนหมู่บ้านพัฒนาหมู่ 13 ซึ่งเป็นพื้นที่ลงทะเบียนข้อมูลการสัมภาษณ์มีพื้นที่สวน 65 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นสวนผืนใหญ่ติดต่อกันโดยด้านกว้างติดคลองบางระมาด

ชาวสวนบางระมาดเป็นคนไทยดั้งเดิม ส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกัน มีลักษณะภายนอกที่คล้ายคลึงกัน คือ ผิวคล้ำและร่างสันทัด นับถือศาสนาพุทธมาแต่บรรพบุรุษ ในรอบ 12 เดือน ชาวสวนจะประกอบประเพณีและพิธีกรรมที่เป็นวิถีชีวิตของชุมชนซ้อนกัน 3 ระดับคือ ประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตและประเพณีที่เกี่ยวกับการผลิตหรือเกี่ยวเนื่องกับอาชีพชาวสวน แต่ละอย่างจะเชื่อมโยงและมีผลกระทบซึ่งกันและกัน

ประเพณีในรอบ 1 ปีหรือ 12 เดือนสำหรับชาวสวน ได้แก่ เดือนยี่ (มกราคม) ทำบุญปีใหม่ เดือน 3 (กุมภาพันธ์) วันมาฆบูชาและงานประจำปีวัดโพธิ์ เดือน 4 (มีนาคม) วันตรุษไทย และงานวัดประจำปี เดือน 5 (เมษายน) ตรุษสงกรานต์ เดือน 6 (พฤษภาคม) วันวิสาขบูชา ประเพณีสลากภัตทุเรียนทำบุญกลางบ้าน เดือน 8 (กรกฎาคม) วันอาสาฬหบูชา เทศกาลเข้าพรรษา เดือน 9 (สิงหาคม) เข้าพรรษา เดือน 10 (กันยายน) วันสารทไทย ประเพณีขอยานกระยาสารท เดือน 11 (ตุลาคม) วันออกพรรษา ประเพณีตักบาตรเทโว ทอดกฐิน เดือน 12 (พฤศจิกายน) ประเพณีแห่ชักพระ เทศน์มหาชาติและลอยกระทง

ในปัจจุบันประเพณีบางอย่างได้เลิกไปแล้ว เช่น ประเพณีสลากภัตทุเรียนในเดือน 10 ประเพณีขอยานกระยาสารทในเดือน 10 บางประเพณียังคงมีอยู่ แต่ลดบทบาทลง เช่น ประเพณีตักบาตรเทโวที่วัดจำปา ประเพณีชักพระ เป็นต้น

ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตของชาวสวน ได้แก่ การเกิดมีพิธีร่อนกระดัง โขนผมไฟ โขนจุก เมื่อถึงตอนโตเป็นหนุ่มสาวมีพิธีบวช พิธีแต่งงาน ยามตายก็มีพิธีศพ ในปัจจุบันพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกิดไม่มีแล้ว ที่ยังคงปฏิบัติอยู่คือพิธีบวช พิธีแต่งงาน และพิธีศพ โดยขั้นตอนต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับอาชีพการทำสวน ได้แก่ ความเชื่อเรื่องการปลูกต้นไม้ ความเชื่อเรื่องต้นไม้มงคล ความเชื่อเรื่องการขอฝน ความเชื่อในปรากฏการณ์จันทรุปราคา และ

สุริยุปราคา ความเชื่อเรื่องดาวตก ความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีอยู่และยังปฏิบัติอยู่

นอกจากนี้ชาวสวนยังมีความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ 3 องค์ คือ หลวงพ่อดำ ที่วัดช่างเหล็ก วัดอังกุลา วัดสมรโกฏิ วัดทอง หลวงพ่อแดง และพระป่าเลไลยก์ที่วัดมะกอก ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ ได้แก่ เจ้าพ่อจ้อย เจ้าพ่อขุน เจ้าพ่อเงาะ หลวงปู่ฤาษี เสด็จพ่อหนองไทร เจ้าแม่โพสพ และเจ้าแม่ทับทิม ความเชื่อเรื่องพระภูมิเจ้าที่ และวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องผี ได้แก่ ผีตานี ผีแขก ผีวัดจำปา และความเชื่อในเรื่องการปลูกบ้าน ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงมีอยู่ในเฉพาะกลุ่ม

ส่วนการทำสวนตั้งแต่อดีต-ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมแต่ดั้งเดิมชาวสวนปลูกพืชเฉพาะอย่างทั้งชนิด เช่น มะไฟ ทุเรียน มะม่วง ฯลฯ ต่อมาปลูกพืชแบบเบญจพรรณ และปลูกพืชสวนครัวรวมกัน ต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อการค้ามากขึ้น จึงปลูกผลไม้ชนิดเดียวเป็นหลักและมีพืชอื่นเช่น มะพร้าว กล้วย หนาม เป็นพืชแซม ในช่วงพ.ศ.2505-2526 ชาวสวนนิยมปลูกไม้ดอกเยียบิร่า หลังน้ำท่วมใหญ่ในปีพ.ศ.2526 สวนล้ม พืชพันธุ์ไม้ดั้งเดิมสูญพันธุ์ เช่น มะม่วงกระเทาะ ละมุดนมแพะ ฯลฯ ชาวสวนจึงเปลี่ยนมาปลูกพืชสวนครัวที่ให้ผลผลิตเร็ว จำพวก มะกูด มะนาว กล้วย แทน จนทำให้บางระมาดกลายเป็นสวนพืชสวนครัวแหล่งใหญ่ แหล่งหนึ่งของคนกรุงเทพฯ

ชาวสวนบางระมาดมีวิธีการจำหน่ายผลผลิต 3 วิธี วิธีแรกโดยการขายให้กับพ่อค้าแม่ค้าที่ล่องเรือมารับผลผลิตถึงบ้าน วิธีที่ 2 ชาวสวนนำผลผลิตไปจำหน่ายที่ตลาดขาประจำด้วยตนเอง และวิธีสุดท้ายชาวสวนนำผลผลิตใส่เรือไปเฝ้าขาย

ตลาดที่ชาวสวนบางระมาดใช้เป็นแหล่งระบายผลผลิตของตนในปัจจุบันได้แก่ ปากคลองตลาด ตลาดมหานาค และตลาดน้ำตลิ่งชันซึ่งเพิ่งเกิดใหม่

ปัญหาในการทำสวนของชาวบางระมาดมีหลายด้าน ด้านการผลิตผลผลิตลดลงกว่าเดิม เพราะระบบนิเวศเปลี่ยนไป อากาศร้อนขึ้นเต็มไปด้วยอากาศเสีย ศัตรูพืชชุกชุม ผลของยาฆ่าแมลงทำให้เกิดการสะสมสารพิษในร่างกายของชาวสวน ด้านการจำหน่าย หากผลผลิตมีจำนวนมากเกินไป ราคาตก ราคาของผลผลิตจึงไม่แน่นอน ด้านการสืบทอด ปัจจุบันขาดคนหนุ่มสาวที่สนใจการทำสวนเพราะเป็นอาชีพที่หนัก รายได้ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับความขยันของแต่ละบุคคล ผู้ใหญ่เองก็ไม่อยากให้ลูกหลานสืบทอดการทำสวน มุ่งส่งเสียให้มีการศึกษาสูงเพื่อจะได้เปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นที่สบายกว่า

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1 และ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.
- กรมศิลปากร. ชีวิตและงานของสุนทรภู่. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2538.
- “ตามรอยประเพณีซีกพระของคนฝั่งธน” กรุงเทพมหานคร. 2 (22 มกราคม 2542) : 4.
- น. ณ ปากน้ำ (นามแฝง). ศิลป์ในบางกอก. กรุงเทพฯ: เกษมบรรณกิจ 2514.
- พ. ณ ประมวญมารค (นามแฝง). กำสรวลศรีปราชญ์-นิราศนรินทร์. กรุงเทพฯ: แพรวพิทยา, 2515.
- สิริพร สมบูรณ์บุรณะ. วิถีชีวิตของชุมชนชาวสวนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล กับสังคมที่เปลี่ยนแปลง. รายงานวิจัยทุนวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2538.
- สุดาร่า สุขฉายา (บรรณาธิการ). ธนบุรี. กรุงเทพฯ: สารคดี 2542.
- หนังสืออนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ พระครูอรุณกิจจาทร (ช่วง สุวรรณโชโต) วันอาทิตย์ที่ 19 กุมภาพันธ์ 2531 กรุงเทพฯ: วัดมเหยงคณ์การพิมพ์, 2538.